

משרד הביטחון - אגף משפחות, הנצחה ומורשת
יחידת המורשת והמוזיאונים

קירות מדברים ברשת

אגף משפחות,
הנצחה ומורשת -
יחידת המורשת
והמוזיאונים

גיליון מס' 13

כסלו תשפ"א דצמבר 2020

קוראים יקרים,

חג החנוכה תשפ"א העומד בפתח נושא עימו כבכל שנה סיפורים על מעשי גבורה, והשנה יותר מתמיד, כאשר אנו נמצאים בתקופה לא רגילה ומאתגרת. מגפת הקורונה, שפרצה לחיינו בשנה האחרונה, אילצה את המדינה לסגור גם את המוזיאונים לביקורים.

מאידך, החיים בצל המגפה טומנים בחובם הזדמנויות. פעילויות רבות נעשו ונעשות לחשיפת תכני המוזיאונים במרחב הווירטואלי וברשתות החברתיות. מציאות זו תמשיך ותלווה אותנו גם בהמשך השנה.

במוזיאונים שלנו תוכלו לראות, לשמוע ולקרוא על סיפורי גבורה רבים ומגוונים. בגיליון זה ריכזנו רק קומץ קטן מהסיפורים המייצגים רעות ואחוות לוחמים הלקוחים מן המורשת הביטחונית של עם ישראל.

הרמטכ"ל ה-15 של צה"ל רא"ל אמנון ליפקין שחק ז"ל כתב בזמנו:

"גבורה איננה נמדדת רק בתוצאת הקרב, בהשלמת משימה ובניגוף האויב. גבורה גם איננה היפוכו של הפחד. גבורת האדם היא בראש ובראשונה ביכולתו להתגבר על הפחד, להעמיד את טובת האחר, החבר, המשימה והכלל לפניו או במקום שלומו וטובתו שלו."

("בעוז רוחם - עיטורי הגבורה, העוז, המופת וצל"ש הרמטכ"ל")

בגיליון הנוכחי תיחשפו לסיפורי אחוות לוחמים הבאה לידי ביטוי בדרכים שונות, לא רק בשדה הקרב - באוויר, בים וביבשה - אלא גם מאחורי הסורגים ובמחנות השבויים באירופה של מלחמת העולם השנייה. אנו מביאים כאן שלל סיפורים המבטאים את אחוות הלוחמים המאחדת ומחברת אנשים בעלי תפיסות ודרכי פעולה שונות. אחווה ועשייה למען האחר כל כך נדרשות ומחויבות גם בימים אלה של התמודדות ומאבק באויב בלתי נראה.

גם במהלך ימי החג אנו נמשיך בעשייה העשירה והפורייה ו"נביא" את המוזיאונים אליכם עד הבית. שלל פעילויות מקוונות לכל המשפחה, כדוגמת הדרכות וירטואליות ומשחקים, מצפות לכם ותעלינה בדפי הפייסבוק של המוזיאונים ובדף יחידת המורשת והמוזיאונים.

אני מזמין אתכם לעקוב אחר פעילותנו גם בדפי הפייסבוק השונים ובאתר האינטרנט של היחידה.

חג חנוכה שמח ומואר לכם ולבני ביתכם,

שלכם,

אל"ם (מיל') שלומי מעיין
מנהל יחידת המורשת והמוזיאונים

בקרוב באתר האינטרנט של יחידת המורשת והמוזיאונים
museums.mod.gov.il

חפשו אותנו ב- - יחידת המורשת והמוזיאונים

גיליון מס' 13
כסלו תשפ"א דצמבר 2020

חברי מערכת:
 ד"ר עפר בורד
 יוסף קיסטר
 חני שחר פישמן
 טל גרינברג גוזלן

עריכה לשונית: רותי ונעם אור
 עיצוב גרפי: גרפיקה משהב"ט

מה בחוברת

עמ' 2-3

מוזיאון בית "השומר"
אחוות אחים - אחוות אסירים

עמ' 4

מוזיאון אסירי המחתרות - עכו
רעות מאחורי הסורגים

עמ' 5-6

מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
הים הכחול היה לשחור והחלום היה לחלום בלהות

עמ' 7-8

מוזיאון בית הגדודים
חסד של אמת

עמ' 9

מוזיאון הפלמ"ח
אחוות לוחמים בקרב על נבי יושע

עמ' 10

מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
האלוף הראשון בצה"ל

עמ' 11-12

מוזיאון האצ"ל
אחוות לוחמים במחתרת

עמ' 13-14

מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי)
חובשות תחת אש - סיפורן של אלה איזבוצקי ושושנה גמיל

עמ' 15-16

מהמחתרת לשחקים - סיפורו של בנימין כהנא

עמ' 17

מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן ('יאיר')
ממחלוקות למחלקות - חטיבה 8 במלחמת העצמאות

עמ' 18

מוזיאון אסירי המחתרות - ירושלים
"סיפור לאור ירח"

עמ' 19

מפת המוזיאונים

עמ' 20

פרטי קשר מוזיאונים

מוזיאון בית "השומר"

אחוות אחים - אחוות אסירים

צבי ניסנוב המשיך וסיפר גם הוא: "אחר כך קראו לנו למשפט ובו החליטו שאיננו שייכים לקבוצת המרגלים, אך במקום לשחרר אותנו שלחו את כולנו לצבא כחיילים חשודים... יכולתי להשתחרר בעזרת בקשיש ופרוטקציה, אבל יתר החברים ביקשוני שלא אעזוב אותם, כי הייתי היחידי שדיבר תורכית והייתי המתווך בינם לבין השלטון."

קבוצה מנשות "השומר" ובהן דבורה דרכלר, ציפורה דרוקר ושרה צ'זיק, התנדבו יחד עם דבשה ארליך לסייע בדאגה לאסירים החולים ובמתן מענה לצרכים יומיומיים של מזון, בגדים, שמיכות וכסף לכלואים בדמשק: הן בישלו אוכל לחולים והגניבו לאסירים פתקאות וכסף בתוך כיכרות לחם. הכסף שהוגנב נועד לאפשר טיולים של האסירים בין האגפים השונים של הכלא וכן לרכוש מזון. סיפר פנחס שניאורסון: "החיים בבית הסוהר זרמו במסלולם הרגיל. כל לילה אחרי חצות הורשינו להתאסף בתאו של צבי ניסנוב. שם בילינו את הזמן ביחד והמשמר, שקיבל תשלום כסף בשביל כך, במקום לשמור עלינו, שמר על הפתחים פן יופיע פתאום קצין."

הדאגה לאסירים באה לידי ביטוי גם בניסיון לשמור על המורל, כאשר באמצעות מתן "בקשיש" (שוחד) רב יכלו לחגוג את חג הפורים: בחצר הכלא נפרשו שולחנות והובאו פרחים שתרמו יהודי דמשק. היישוב היהודי בארץ ישראל תרם 400 אוזני המן, קבוצת מרחביה תרמה סופגניות, תל עדש תרמה אגוזים ו"ועד ההצלה" דאג לשתייה.

חזרתם של אסירי דמשק לא הייתה בבת אחת. חלקם שוחררו בעזרת בקשיש, חלקם ברחו מהצבא לכיוון רוסיה ואירופה וחזרו ארצה בכל מיני דרכים. החולים קיבלו אישורים מיוחדים מד"ר עפרון, רופא ראשי בארמיה הטורקית הרביעית, ומד"ר ארתור רופין, כי הם אינם כשירים עוד לשירות צבאי.

כך מסכם ישראל שוחט, ממנהיגי "השומר" שגורש לטורקיה, את המצב ששרר באותה תקופה בספר "השומר" דברי חברים: "רק יחידים הצליחו להתחמק ולהמשיך בשמירה ובארגון ההגנה ואף המשיכו לקנות ולרכוש נשק בכל הדרכים. אף אחד לא ברח מהמערכה. להיפך, תמיד נמצאו חברינו במקומות המסוכנים ביותר ועמדו על המשמר. חרף כל הצרות והתלאות היינו כולנו במצב רוח מרומם על שזכינו להיפגש שוב חיים ובריאים. כל אחד מאיתנו בזמן מאסרו חשב שהוא מובל לתלייה, כנהוג אז בטורקיה. ואפילו אם לא תלו את האסיר העבידוהו בפרך, הרעיבוהו או שלחוהו לקטעים המסוכנים ביותר שבחזית. ואילו אנו, על אף הכול, חיים ובריאים. אולי משום שאנו, חברי 'השומר', הצרות היו לחם חוקנו והחברים האסורים נהגו כ'שומרניקים' אמיתיים, חיינו גם כשליבם שנת דם. לא איבדו את קור רוחם בכל המצבים."

המאמר מסתמך על ספרי הזיכרונות של חברי "השומר" ועל תיקיהם האישיים השמורים בארכיון "בית השומר". לקריאה ועיון נוספים מומלץ לתאם ביקור בארכיון המוזיאון.

השנה הייתה 1917, ימי מלחמת העולם הראשונה. בארץ ישראל שלטו הטורקים אשר רדפו את חברי מחתרת ניל"י באשמת ריגול לטובת הבריטים. בעקבות זאת עצרו הטורקים רבים מאנשי היישוב היהודי, ובהם מרבית חברי ארגון "השומר".

תחילה נכלאו העצורים מבין חברי הארגון בטבריה, משם הועברו לכלא בנצרת ובהמשך לבתי כלא בדמשק.

כאשר נחשפים לסיפוריהם של אנשי "השומר", שנעצרו ונכלאו באותה התקופה, מתגלה פן חדש של אחווה המתבטאת בדאגה לכל אלה הנמצאים מאחורי סורג ובריה ואף חשופים לעינויים קשים.

אשר ארליך, מורה מטבריה, היה אחד מהאנשים שנתפסו ונכלאו, כי שם משפחתו היה זהה לשמו של שבתאי ("שפסיל") ארליך חבר "השומר". כאשר נודע לדבשה רעייתו של אשר כי הוא עובר סדרת עינויים קשים, ניסתה לשכנעו שהיא תחפש אחר "שפסיל", אך הוא אמר לה: "אם תביאי את שבתאי ארליך, יוציאוהו הטורקים לתלייה... אם אשאר אני בכלא, צדקתי תצא לאור בקרוב. אני אוסר עליך לספר לשבתאי על מאסרי. אני מוכן להישאר בכלא במקומו."

הקרבנות של אשר ארליך לא הייתה מקרה יחיד. גם חבר "השומר" פנחס שניאורסון היה מוכן לספוג עינויים במקום ישראל גלעדי שעמד בראש הארגון, וכך הוא מספר: "בינתיים הביאו את ישראל גלעדי אל החדר. הוא ישב בקרן זווית על הרצפה. רעיון חלף במוחי, עליי להעסיק עד כמה שאפשר יותר את הסאדיסט כדי שיקצר הזמן להתעללותו בישראל. שכן ישראל ידוע חולי היה והוא לא יוכל לעמוד בעינויים רבים."

מלבד האחוה ביניהם וההגנה שניתנה לאנשי "השומר" בניסיון למנוע את הסגרתם לשלטונות הטורקיים, היה גם סיוע משפטי ודאגה לצורכי קיום לאלה הנמצאים מאחורי הסורגים. מאיר ספקטור מחברי "השומר" מספר, "דבשה ארליך וחיים מרגליות קלוורסקי, שהיה פקיד הברון הירש ועסק בהתיישבות בגליל, יצאו לדמשק בעקבות האסירים. קלוורסקי יצא ראשון במטרה להכין את הקרקע למשפט, ולמעשה שיחד את השופטים הטורקים כך שיקלו או יחוונו את האסירים."

צבי נדב סיפר: "ידעתי כי החבר ספקטור נמצא בדמשק והוא מטפל בהספקת מזון ובגדים וכן בעזרה משפטית לחברינו. אבל שמעתי שיש עוד אחרים המשתדלים למעננו לפני השלטונות. סיפרו לי כי אחד מבני היישוב שהעז לגשת אל השלטונות ולדבר על שינוי היחס כלפי היישוב היהודי ועל יחס צודק לאסירים, שבחלקם הגדול היו חפים מפשע, היה מר קלוורסקי והוא רכש אמון וכבוד אליו מצד השלטונות."

צילום קבוצתי של אסירים ומשחרריהם בדמשק, פסח 1918. התמונה עברה עיבוד בצבע.

אסירי דמשק 1918. מימין לשמאל: מאיר קודלובסקי, גרשון פליישר, שמואל הפטר ויצחק רוזנברג.

מוזיאון אסירי המחתרות עכו

רעות מאחורי הסורגים

עדות לשותפות גורל זו אפשר לראות גם בדבריו של אסיר ה"הגנה" שרגא דירקטור, שנתפס בידי הבריטים בליל וינגייט, 1946. וכך כתב:

"ארבעה היינו אסירי ה'הגנה' עדי שמיעה ואחוזי תדהמה לנוכח המתרחש מעבר לקיר המפריד בין תאנו לבין אגף הגרדום!

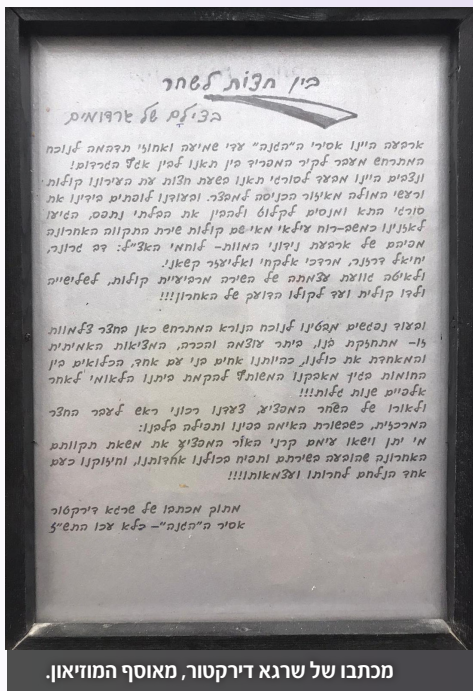
וניצבים היינו מבעד לסורגי תאנו בשעת חצות עת העירונו קולות ורעשי המולה מאזור הכניסה למבצר. ובעודנו לופתים בידינו את סורגי התא ומנסים לקלוט ולהבין את הבלתי נתפס, הגיעו לאוזנינו כמשב רוח עילאי מאי שם, קולות שירת התקווה האחרונה מפייהם של ארבעת נידוני המוות - לוחמי האצ"ל: דב גורנר, יחיאל דרזנר, מרדכי אלקחי ואליעזר קשאני.

ולאיטה גועת עוצמתה של השירה מרביעיית קולות לשלישייה ולדו-קולית ועד לקולו הדועך של האחרון!!!

ובעוד נפגשים מביטנו לנוכח הנורא המתרחש כאן בחצר צלמוות זו - מתחזקת בנו, ביתר עוצמה והכרה, המציאות האמיתית והמאחדת את כולנו, בהיותנו אחים בני עם אחד הכלואים בין החומות בגין מאבקנו המשותף להקמת ביתנו הלאומי לאחר אלפיים שנות גלות!!!

ולאורו של השחר המפציע צעדנו רכוני ראש לעבר החצר המרכזית, כשבשורת האימה בפינו ותפילה בליבנו:

מי ייתן וישאו עימן
קרני האור המפציע
את משאת תקוותם
האחרונה שהובעה
בשירתם, ותפיח
בכולנו אחדותנו
וחיזוקנו כעם אחד
הנלחם לחירותו
ועצמאותו!!!"

מכתבו של שרגא דירקטור, מאוסף המוזיאון.

גדעון (גינ'י) פלאי. התמונה באדיבות אתר הפלמ"ח

הים הכחול היה לשחור והחלום היה לחלום בלהות

בזמן שצוות הספינה כבר עמל בהכנות לחזרתה לנמל הבית בחיפה, נשלחו מספר לוחמים לשמור על גשר האנייה, כדי לוודא שאין סכנה מתקרבת. היה זה דבר שבשגרה, כנהוג בחיל הים. שניות לפני שהאנייה עזבה את הנמל התגלה המראה המבעית הבא, עליו מספר סמ"ר (במיל) ניסים אטיאס, ששירת כבקר אש בספינה: "ראיתי כדור אש מתרומם מקו האופק של פורט סעיד. בהתחלה לא ידעתי שזה טיל אבל צעקתי למפקד באופן אינסטינקטיבי שאני רואה רקטה". הוא מתאר בעיניים פעורות, שחושפות כי רגעי האימה נותרו צרובים היטב בזיכרונו. "המפקד אמר לי להודיע למפקדה שיורים עלינו טילים. הוא צעק: כל המנועים קדימה, שמאלה 30 מעלות, כדי שנוכל להתחמק מהטיל. במצב חירום, כל בעל תפקיד צריך להגיע למקום בו הוא אמור להיות, ואני הייתי צריך להתמקם בחדר בקרת האש - אליו הגישה מתאפשרת רק דרך גרם מדרגות. זה היה עניין של שניות עד שקופל - החייל שצפה בצד השמאלי של גשר האנייה - השיג אותי, ואז נשמע פיצוץ אדיר. קופל נהרג ואני עפתי באוויר כמה מטרים ונחתי על הגב. למזלי חטפתי רק כמה פצעים שטחיים. הטיל שיתק את האנייה לחלוטין. כשהתעוררתי מהנפילה ראיתי מולי להבה אדירה ומסנוורת וחשבתי שזהו, הלכה לי הראייה. חשבתי לקפוץ לים, כי האנייה נהרסה לי מול העיניים, אבל לא עשיתי זאת כי לא התקבלה פקודה. התחלתי להתקדם מאזור הגשר לחרטום האנייה, כשאחרי שתי דקות פגע בנו טיל נוסף. כל מי שהיה מכונאי במשמרת באותו הזמן - נהרג. בשלב מסוים הפסיקו לירות עלינו, אבל אז נקלענו לבעיה חמורה לא פחות - האנייה החלה לטבוע. המפקד נתן הוראה לחלץ את הפצועים מאזור הירכתיים ולהעבירם לחרטום, וזה היה גיהנום. איציק, הקצין האחראי על פינוי הפצועים, ביקש שיביאו לי איזה גבר שישחה לירכתיים ויביא את הרפסודות. אמרתי לו שאני מוכן לקפוץ, בתנאי שאני לוקח איתי בוחטה (חבל ארוך ומלופף בשפת הימאים) שתתחיל בחרטום ואיתה אוכל לקשור את הרפסודות. היה לי ברור שלמרות שאני שוחה טוב, אני אצטרך את עזרתם של אנשי החרטום כדי למשוך את הרפסודות לאזור בטוח. קפצתי לים ואיציק אמר לי: 'או שאתה מצליח, או שאתה גמור.

קיימת אמרה בצי הבריטי, לפיה סגל הפיקוד הראשון של אנייה קובע את אופי הספינה למשך חייה.

המשחתת אח"י אילת נכנסה לשירות בשנת 1956. מפקדה הראשון היה סא"ל מנחם כהן וסגנו היה רס"ן אברהם בוצר (צ'יטה), לימים מפקד חיל הים. שני הקצינים היו חדורי רוח קרב ותחושת שליחות, שיצרו יחסים מצוינים עם הצוות שסביבם. בהשראתם ובעזרת סגל הפיקוד כולו, הייתה המשחתת במהרה ל"Happy ship" (אנייה מאושרת), מושג בצי הבריטי המציין אוניות מוצלחות, כי הרוח השוררת בהן מבטיחה כושר לחימה גבוה.

בשנות פעילותה השתתפה בפעולות מוצלחות, ביניהן הייתה לכידת האנייה המצרית "איברהים אל אוול" (לימים, אח"י חיפה), משימות חילוץ והצלה ואף לקחה חלק בצילומי העלילה [האפוס] הקולנועית "אקסודוס", בקפריסין.

יום גורלי אחד חרץ את דינה. ביום שישי ה-20 באוקטובר 1967, חג סוכות, כשלושה חודשים לאחר הקרב הימי המוצלח מול רומני, יצאה המשחתת "אילת" בפיקודו של סגן אלוף יצחק שושן, למשימת פטרול שגרתית מחיפה אל החוף הצפוני של סיני, כשעל סיפונה 199 אנשי צוות ונספחים. ביום השני של הסיור נראו על פני המים בפאתי מערב אורות הערב הראשונים של פורט סעיד. שחפים נאקו בחדווה ומשק כנפיהם נשמע היטב מעל החרטום. באותה שעת דמדומים של מוצאי שבת היה השיט יכול להיחשב כחלום יפה, אך תוך דקות ספורות הפך הים הכחול לשחור, והחלום היה לחלום בלהות.

אנדרטה לזכר חללי אח"י המשחתת "אילת" הניצבת בסמוך למוזיאון, בעיצובו של יגאל תומרקין

חשבתי שאני היחיד ששרד. הקפדתי לשחות בשחיית גב כי ידעתי שהפיצוצים שהמשיכו להתרחש במים עלולים לגרום לפגיעות הדף פנימיות, וכך ניצלתי. כעבור רבע שעה, שמעתי קולות של חברה מהירכתיים שהצליחו לשחרר שתי רפסודות מתוך הארבע. הגעתי אליהם, והם הסבירו לי שבזמן שלא הייתי בהכרה המפקד נתן הוראה לנטוש את האנייה. ניצבנו בפני דילמה קשה - האם עלינו לנסות לשחות לחוף, שנמצא במרחק עשרות קילומטרים, או להישאר בלב ים עם הפצוצים, חשופים לכל מטוס מצרי? בסוף החלטנו להישאר. אחזנו ברפסודות מכל צדדיהן ובשעה 22:30 פתאום שמענו רעש של מסוקים. זיהינו אותם כמסוקים ישראלים בזכות הסמל של חיל האוויר. הם החלו להשליך לעברנו סירות גומי שאמנם נראו מזמינות בהרבה מהרפסודות אבל אני החלטתי להישאר עם הפצוצים. נשארתי עם הרפסודות, עד שבשעה שתיים לפנות בוקר הגיע מסוק שהוריד אליי מנוף - עליו העמסתי את הפצוצים. רק אחרי שכולם הועמסו על המסוק, נתפסתי בסולם שהשתלשל ממנו והתחיל להתרומם תוך כדי שאני אוחז בו. לא פחדתי ליפול, כי אחרי שעברתי את הגיהנום הזה שום דבר כבר לא היה חשוב יותר."

במעשיו אלה הוכיח סמ"ר (מיל') ניסים אטיאס גבורה, רעות, אחוות לחומים ותושייה, ועל כך הוענק לו עיטור המופת מידי הרמטכ"ל רא"ל דוד אלעזר בשנת 1973.

אסון טביעתה של המשחתת אח"י אילת גבה מחיר כבד: 47 לחומים נהרגו, 15 מהם נעדרים עד היום ונחשבים כחללי צה"ל שמקום קבורתם לא נודע. 91 פצוצים שסחבו וסוחבים איתם עד היום את טביעתה של המשחתת "אילת".

הבעיות החלו מהר מאוד. הסתבכתי בחבלים שעפו לעברי כתוצאה מהדף הפיצוץ, שפגע גם בסירות ההצלה. במשך שלוש דקות הרגל שלי הייתה קשורה בחבל, ותהיתי אם אוכל לחלץ את עצמי עם יד אחת ועם האחרת להמשיך ולשחות אל עבר הפצוצים. ידעתי שאם לא אצליח האנייה תטבע, ואלו היו שלוש הדקות הארוכות בחיי. בסופו של דבר, הצלחתי להשתחרר ולשחות עד שהגעתי לירכתיים. קשרתי לחבל שלי את הרפסודה הראשונה מתוך הארבע, נעמדתי על ארגז תחמושת והוריתי לאנשים שהיו שם להתחיל לשחרר את הרפסודות מדופן האנייה, כדי שיוכלו לגרור אותן לחרטום. אולם באותו רגע התברר לי דרך שיחה ברשת הקשר שמישהו שחרר למים את החבל שקשרתי לחרטום, כדי להרים אנשים שנפלו או קפצו למים - כמובן בתום לב. ואז, הבחנתי בשני טילים שטסים לעברנו. אני זוכר שהסתכלתי עליהם כמהופנט. טיל אחד נפל רחוק מהאנייה אך הטיל השני התקרב ממש לכיוון שלי! יש מי שטוען שמזל שלא נהרגתי, מאחר ועמדתי בדופן הימני של הירכתיים והטיל פגע בדופן השמאלי, אך אני דווקא חושב שזה בגלל שזזנו שמאלה כשהטיל הראשון התחיל להתקרב. הטיל הזה לא פגע בנו, אלא התפוצץ בים ויצר הדף עצום שגרם לי לאבד את ההכרה למספר דקות. כשהתעוררתי, התברר לי שהאנייה שוקעת ואני לא יכול לשחרר שתיים מתוך ארבע הרפסודות שקשורות לדופן האנייה, שעמדה לטבוע בכל רגע. התחלתי לשחות הרחק מהאנייה וראיתי אותה נעלמת לתוך הים, ממש כמו בסרטים.

מוזיאון בית הגדודים

חסד של אמת

סמל יצחק בן אלי אלקינד. מתוך אתר יזכור

הגרמנים רק שכמה שבועות יכרו לו קבר נאות ובכך יסיימו את העניין ללא טקס צבאי מלא. אלמוגי וחבריו התעקשו אל מול שוביהם לשוב ולקבורו בטקס צבאי רשמי ומלא. תביעתם נענתה, אך גם אז ביקשו הגרמנים למנוע ירי כבוד לנפטר. חבריו של אלקינד הגישו תלונה שלישית בצירוף הזהרה חמורה כי גם שבועים גרמנים יקבלו יחס דומה. רק אז ניאותו הגרמנים לאשר טקס קבורה כהלכה על פי מנהגי ישראל, ואלמוגי

היה ממארגניו. אלקינד הוצא מקברו הזמני והונח בארון עץ. על הארון נפרש דגל כחול לבן כשלצידו דגל בריטניה ונאמר "קדיש" ו"אל מלא רחמים". המסע יצא לדרך: בראש המצעד הלכו שני חיילים גרמנים ובידיהם זר רשמי מטעם הוורמאכט ובמרכזו צלב קרס. אחריהם צעד משמר כבוד גרמני בליווי תזמורת כלי נשיפה ואחריהם הארון וחיילים ארצישראלים בראשותו של אלמוגי. אלפי שבועים ניצבו לאורך הדרך. משמר הכבוד הנאצי ירה שלושה מטחי כבוד לזכרו של הלוחם היהודי יצחק אלקינד.

אלמוגי דרש כי על מצבת העץ שהכינו בנגריית מחנה השבועיים ייחרט מגן דוד ובתוכו המילה "ציון". משני צדדיו נחרטו האותיות העבריות פ"ז - פה נטמן. סמוך לתום המלחמה חזרו הבריטים למקומות הקבורה הארעיים של החללים הבריטים שהיו ידועים להם והעבירו אותם למנוחת עולמים בחלקה הצבאית הבריטית שבבית הקברות רקוביצי בקרקוב שבפולין, שם טמן אלקינד עד היום.

מצבתו הראשונה של סמל יצחק אלקינד. לאחר המלחמה הועבר למנוחת עולמים בבית הקברות רקוביצי בקרקוב שבפולין.

אחד האירועים הכואבים והלא כל כך מוכרים מסיפור ההתנדבות של היישוב היהודי בארץ ישראל לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, הוא נפילתם בשבי הגרמני של כ-1,500 מתנדבים מחיל החפרים ומיחידות נוספות.

המתנדבים ליחידות החפרים, שהיו חלק מחיל ההנדסה הבריטי, היו בין הראשונים להתגייס. מנובמבר 1940 הם נקראו באנגלית Pioneer Corps - החלוצים, ההולכים בראש, אלה אשר נושאים את המשאות, חופרים את השוחות וסוללים את הדרכים.

כמה מיחידות החפרים השתתפו במערכה ביוון ב-1941. תפקידם היה לפרוק נשק ותחמושת מרכבות, ומצרכי מזון מאוניות שעגנו בנמל פיראוס.

כאשר הובסו הבריטים במערכה זו הם נסוגו ופינו ראשית כול את הכוחות הלוחמים, וכך קרה שרבים מחיילי יחידות העזר, ובהם כ-1,500 חיילים ארצישראלים, נפלו בשבי הגרמני. החשש הראשוני היה מה יעלה בגורלם כאשר ייוודע לגרמנים כי הם יהודים, אולם בצינורות דיפלומטיים נרמז לגרמנים שממשלת בריטניה תעמוד על כך שיינתן יחס שווה לשבועיים היהודים, ועל כך עמדו גם הקצינים השבועיים הבריטים, ולבסוף זכו החיילים הארצישראלים ליחס כמו של כל חייל שבי אחר ונשלחו עם חבריהם למחנות שבועיים ולא למחנות ריכוז והשמדה. לאחר מסע מפרך הם הגיעו למחנות שבועיים בשלייה שהייתה באותה עת תחת כיבוש גרמני.

אחד החפרים שנפל בשבי היה סרגנט יצחק בן-אלי אלקינד (מס' אישי PAL/23286; מס' שבי 4685), אשר נפטר ממחלה קשה בבית חולים בשבי הגרמני (באזור לאמסדורף) ביום י' בטבת תש"ב (30.12.1941). אלקינד התגייס בשנת 1940 לצבא הבריטי ושירת בפלוגת התפעול של הנמלים. כל חייו נודע יצחק גבה-הקומה ויפה התואר באומץ ליבו ובנכונותו למלא כל שליחות שהוטלה עליו, אם זה בבית"ר ובאצ"ל, ואם זה בימי שירותו הצבאי. גם בעת שירותו בלט בתכונותיו הייחודיות ובמהרה הועלה לדרגת סרגנט. הוא לחם בחזית יוון ושם כאמור נפל בשבי הגרמני. אלקינד נשלח למחנה שבועיים מרכזי בלאמסדורף שממנו יצא למחנה עבודות כפייה באזור. השבועיים גרו בדרך כלל בערים או בכפרים הסמוכים למחנות העבודה.

אלקינד נפטר כמה שבועות לאחר שהמפקד החדש במחנה השבועיים נכנס לתפקידו. כל מפקד חדש שהגיע למחנה ניסה להצטיין כדי למצוא חן בעיני הממונים עליו, וזה נעשה על חשבון השבועיים היהודים שהיו הראשונים לסבול מהתעללות, סבל והשפלה, והיו צריכים להגן על זכויותיהם במציאות שבה הם היו גם שבועיים במחנה גרמני וגם יהודים.

בהוראת המפקד החדש השליכו הגרמנים את גופתו של אלקינד לתוך שוחה שנחפרה סמוך לגדר בית הקברות הצבאי, ללא הודעה רשמית וקבורה נאותה. יום למוחרת הגיע שבו אחר לבקרו ומשלא מצאו נודע דבר הקבורה החפוזת והמשפילה. חבריו הנסערים פנו לצלב האדום באמצעות נציגים יוסף קרלנבוים (אלמוגי). בתמיכת ראש השבועיים עמד אלמוגי בעוז רוח גם מול מפקד המחנה ודרש לנהוג בנפטר על פי אמנת ז'נבה. ואומנם נתקבלה פקודה לנהוג עפ"י האמנה. בתחילה הסכימו

טוראי ישראל אבא זסלר. מתוך אתר יזכור

טוראי עזרא עזיז נאצר מתוך אתר יזכור

סיפורים כאלה של שבויים הנאבקים למען קבורה נאותה ומכובדת של חבריהם שמצאו את מותם בשבי הגרמני, חזרו על עצמם גם במקרים נוספים.

שניים מהם אירעו בסמיכות מקום במכרות הפחם שלייד מחנה השבויים יאבולזנו, ואלה הם מקרי הרצח של עזרא עזיז נאצר (מס' אישי 23245/PAL) ושל ישראל אבא זסלר (מס' אישי PAL/8549).

עזרא עזיז נאצר, שנפל בשבי עם יחידה 1039, יחידת תפעול הנמלים, נשלח כשבוי לעבוד במכרה "ליאופולד". מפקח עבודה פולני נטפל אליו, וכאשר זה גידף את היהודים לא נשאר עזרא חייב ופרצה ביניהם תגרה. בתגובה ירה המפקח בעזרא בגבו והרגו. אגב נפילתו הספיק ליידות את פנסו ברצח אך החטיא. עזרא נפל ביום ח' באדר א' תש"ג (12.2.1943).

כמה ימים לאחר הירצחו אירע מקרה דומה במכרה "דקס". ישראל אבא זסלר נפל בשבי עם יחידתו, יחידת האתתים (Royal Corps of Signals), ונשלח לעבוד במכרות "דקס". בשעת העבודה התנכל לישראל מנהל עבודה נאצי והחל לבזותו, ואף הרחיקו לפינה אפלה במכרה, שם המשיך להציק לו. ישראל דרש מן הגרמני להפסיק, וכשזה סטר על לחיו היכה אותו ישראל בפנס הכורים שהיה בידו. מיד התנפלו עליו הגרמנים ובמוט ברזל רוצצו את גולגולתו. ישראל לא מת מיד. כשהודיעו למפקד המחנה על המקרה נשלח חייל גרמני למכרה לירות בשבוי הגוסס, כדי לחפות על העובדה שאזרחים רצחו שבוי מלחמה. ישראל היה בן 23 בנופלו ביום כ' באדר א' תש"ג (25.2.1943).

שני הנרצחים נקברו "קבורת חמור" ללא טקס צבאי על יד גדר בית העלמין הפולני ביאבולזנו. לאחר שני מקרי הרצח הללו החליטו 500 השבויים במחנה לשבות, לא לצאת לעבודה ולא לקבל אוכל מהמטבח. בגרמניה נחשב הדבר עוון פלילי. המפקד המחוזי ציווה לירות במתמרדים ונעשו כל ההכנות לכך: השבויים הוצאו מחדריהם והועמדו בשלשות. אולם הסמל האחראי במחנה ("פלדפבל" - קצין ללא דרגות קצונה), שכנע את המפקד המחוזי לשלוח ועדת חקירה. עד בואה הצפוי ובשכנוע סרגנט אנגלי, הסכימו השבויים לצאת לעבודה. הוועדה הגרמנית הגיעה ופתחה בחקירה. כעבור שבוע הופיעה ועדה מטעם הצלב האדום הבריטי אשר נזפה בגרמני האחראי למחנה וגם בהנהלת המכרות ואיימה להעביר את הפרטים ללונדון. בסופו של דבר נערכה לזכרם ולכבודם של הנרצחים מצעד צבאי לבית העלמין. בסוף המלחמה הועברו עזרא וישראל למנוחות בחלקה הצבאית הבריטית בבית הקברות רקוביצקי בקרקוב שבפולין.

השבויים מארץ ישראל שהו במחנות כארבע שנים. לקראת סיום המלחמה הוציאו הגרמנים את השבויים למסע מוות ולאחר השחרור הם נשלחו להבראה בלונדון. רוב השבויים שבו לביתם.

במהלך שהייתם בשבי אספו החפרים כסף לנטיעת יער בארץ ישראל. לפני כמה שנים הכריזו קרן קיימת לישראל ומשפחות פדויי השבי על יער בעמינדב שלייד ירושלים כ"ער פדויי השבי".

מקורות:

יוסף אלמוגי, "בראש מורם", תל אביב תש"ן, עמ' 61-63.
אלכסנדר גלנץ, "המאבק בכבלי השבי", עמ' 189-191, תל אביב תשכ"ז.
דף יזכור יצחק בן אלי אלקינד, באתר משרד הביטחון.
דף יזכור ישראל אבא זסלר, באתר משרד הביטחון.
דף יזכור עזרא (עזיז) נאצר, באתר משרד הביטחון.
שלמה סלע, "בכבלי השבי", עמ' 175-177, תל אביב תש"י.
יאב גלבר, השבויים הארצישראלים בשבי הגרמני, מתוך: יד ושם קובץ מחקרים, י"ד, תשמ"ב, עמ' 69-106.
שיחה עם טליה דיגי קליינר - יו"ר פורום משפחות פדויי השבי - לוחמי חיל החפרים, נכדתו של אברהם דיגי מפדויי השבי.
תמונת מצבתו של אלקינד - מאלבומו של החייל ישראל גלזר, באדיבות בתו אורנה רון.

אחוות לוחמים בקרב על נבי יושע

פילון פרידמן, שיגיע מכיוון רמות נפתלי יב"מ התקפת הסחה מדרום, כדי שהערבים יעבירו כוחות לצד הדרומי; כוח רתק בפיקודו של איתמר ארבל יפעל מכיוון דרום-מערב;

כוח חסימה שהורכב מאנשי הח"ש ברמות נפתלי נועד לחסום את הכביש ממלכיה ולמנוע הגעת תגבורות מלבנון;

וכוח פריצה וחבלה בפיקודו של דודו צ'רקסקי, שיעלה מצפון-מזרח דרך נחל קדש, יגיע בהסתר לגדרות ובחסות התקפת ההטעיה יגיע עד קיר המצודה, יצמיד אליו חומר-נפץ, יפוצץ אותו, יחדור פנימה וישתלט על המצודה.

לקראת היציאה לפעולה אירעה תקלה: הגיעו שתי משאיות בלבד, ולכן נאלצו להוביל את כוח הפריצה והחבלה בשני סבבים, מה שגרם לעיכוב בלוח הזמנים. הכוח הובל לכפר ג'חולה ומשם החל בטיפוס קשה ומפרך משום שהוואדי היה תלול, והמטען שהלוחמים נשאו על גבם היה כבד (לפחות 20 ק"ג כל אחד). הטיפוס התארך זמן רב מהמתוכנן. בד בבד גם כוח ההטעיה וכוח החסימה אחרו להגיע למקומותיהם, ורק כאשר היה ברור כי הכוח של דודו נמצא במקומו ניתנה הפקודה לפעול. השעה הייתה 03:00.

הכוח של פילון התקדם מדרום ופתח באש משני כיוונים. באותה עת התקרבה יחידת החבלנים אל הגדר מצפון והחלה לחתוך אותה בשקט במספרי חיתוך, מבלי שהופרעה במלאכתה. אנשי הכוח הפורץ לא ידעו מראש מה מספר הגדרות, ובגלל מספרן הרב התארכה מאוד מלאכת החיתוך. התעורר חשש שלא יגיעו לביצוע הפעולה עצמה בשעות החשכה, ומפקד הפעולה הורה לדודו במכשיר הקשר לפרוץ את הגדרות באמצעות מטען בונגלור. הבונגלור הופעל והחבלנים פרצו לחצר, אלא שאז הסתבר כי הדרגש שעליו היו אמורים לשים את חומרי הנפץ אבד בדרך. מפקדי כיתת החבלנים משה נאמן ויוסף אוהלי הורו ללוחמים לאסוף סלעים ואבנים ולערום אותם כך שיגיעו לגובה קו היסוד של מבנה המצודה. הערמה נבנתה, המטענים הוכנו לפיצוץ, ואז התברר כי פיצוץ הבונגלור הסב את תשומת לב הערבים שבמצודה והם החלו לירות ולהשליך רימונים מהחלונות לחצר ולעבר הגדרות. כמה חבלנים נפצעו והמפקדים החליטו לפנותם, וכך איבדו את ההזדמנות להפעיל את המטענים. כאשר כיתת הפורצים הגיעה לחצר וניסתה לחלץ את הפצועים הרבים, החל השחר לעלות וכוח הפריצה התגלה והיה למטרה נוחה.

מפקד הכוח דודו צ'רקסקי נפגע מרימון ליד קיר הבניין. בהיותו פצוע ומשותק נתן פקודה לאנשיו לסגת כשכל אחד משתדל לקחת עימו פצוע. במאמץ להוציא את מפקדם מהמקום המסומן לפיצוץ נפגעו כל האלונקאים שקרבו אליו.

האנשים סיעו איש בידי אחיו ורבים הקריבו את חייהם תוך כדי הושטת עזרה לחבריהם. הנסיגה נעשתה כשהמקלען יזהר ערמוני מחפה על חבריו עד שנהרג. למרות הוראת הנסיגה הוסיף יזהר לחפות על נסיגת חבריו וכך הצליחה היחידה לאסוף את מרבית הפצועים. גם לאחר זאת הוא לא נסוג והוסיף להגן בנשקו על שאר הפצועים עד שנפגע ונפל. על פעולתו זו זכה ערמוני ב"אות הגבורה" - אות ההצטיינות הגבוה ביותר בצה"ל, אשר הוענק לבני משפחתו בידי ראש הממשלה דוד בן גוריון ונשיא המדינה ד"ר חיים ויצמן.

22 מלוחמי הפלמ"ח מצאו את מותם בהתקפה השנייה על מצודת נבי יושע, כאשר רובם נהרגו בעת הניסיון לחלץ את חבריהם תחת אש.

קרב נבי יושע הוא אחד מסיפורי מורשת הקרב הידועים והזכורים של הפלמ"ח ולו בזכות לוחמי הפלמ"ח שהקריבו את חייהם למען חבריהם לנשק.

כתבה: יפעת פריד

מלחמת העצמאות פרצה למוחרת החלטת עצרת האו"ם ב-29.11.1947 והתנהלה בכל הארץ. בחזית הצפון התנהלו קרבות קשים בהגנה על יישובים (בית קשת, משמר העמק, קרב זרעין, רמות נפתלי). מתקפות גדולות התנהלו כנגד צבא ההצלה בפיקודו של פאוזי קאוק'גי, ובסיומן הוצא צבא ההצלה מהגליל ונכבש גם חלק מהאזור הדרום-לבנוני עד הליטני. המבצע הגדול שהתנהל בחזית זו הוא מבצע "פיתח".

מצודת נבי יושע היא מבנה משטרה בריטי ששוכן על רכס הרי נפתלי שבגליל העליון, בגובה של 400 מ' מעל פני הים, בצומת הדרכים שמוליך לרמות נפתלי (בדרום), למנרה (בצפון) ולגבול לבנון (במערב). בצד מזרח חולשת המצודה על עמק החולה ועל הכביש מראש פינה למטולה, שעובר למרגלותיה. באמצע אפריל 1948, מסרו הבריטים את המצודה לידי הערבים שהיו הרוב המוחלט של אוכלוסיית האזור. השליטה במצודה אפשרה להם לחסום את הדרך למנרה ולרמות נפתלי ולמנוע העברת הספקה ליישובים הנצורים, ובמפקדת ה"הגנה" הוחלט לכבוש אותה מידיהם בהקדם. המערכה לכיבוש המצודה הייתה קשה ומרה. נבי יושע הותקפה שלוש פעמים עד שנכבשה ובמהלך תקיפות אלה נהרגו 28 לוחמי הפלמ"ח, ועל שמם נקראת היום המצודה מצודת כ"ח. הפעם נתמקד בעיקר בהתקפה השנייה ובסיפור הגבורה והרעות של לוחמי הפלמ"ח.

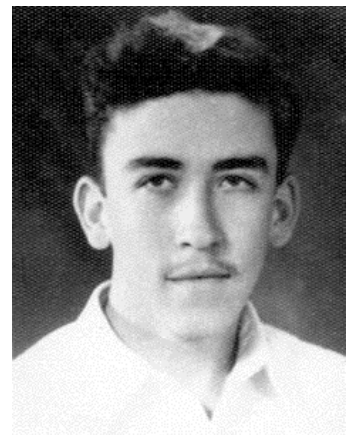
ההתקפה הראשונה על המצודה הייתה בליל 15.4.48 ונעשתה בחיפזון וללא הכנות מתאימות, מתוך הנחה שהערבים לא הספיקו להתארגן ולפיכך לפעולה מהירה סיכוי הצליח. הכוח שאורגן כלל מחלקת פלמ"ח ולוחמים מגדוד 11 של חטיבת גולני בפיקודם של מג"ד הח"ש ישראל ליאור והמ"פ יוסי פוגל, ויצא לדרך בשני אוטובוסים משוריינים, ללא תוכנית פעולה סדורה. כשהגיעו אל מול הכניסה למצודה ניתנה ללוחמים הפקודה לרדת, אך הראשונים שיצאו נתקלו מיד באש שנורתה מצד הכוח הערבי שהחזיק במצודה. אחד האוטובוסים ירד לתעלה כשהוא נאלץ להדליק אורות, והכוח התגלה. היה זה ליל ירח, והערבים לא התקשו לירות אש מדויקת לעבר הכוח עד שנאלץ לסגת. ההתקפה הראשונה נכשלה, וכוחותינו ספגו ארבעה הרוגים: משה סטשי ויוסף גוטמן מאנשי הפלמ"ח ועמירם אנקלביץ ויעקב איציקזון מחטיבת גולני. לוחמים נוספים נפצעו. בעקבות ההתקפה תוגבר הכוח הערבי בנבי יושע בצורה משמעותית וכלל 70-80 לוחמים.

לאחר שיישובי רכס נפתלי אשר מצאו את עצמם מנותקים הפעילו לחץ, הוחלט לבצע ניסיון נוסף לכבוש את המצודה, כדי לחדש את הקשר עימם. מועד ההתקפה השנייה נקבע לליל 20.4.48 וביצועה הוטל על פלוגה א' של הגדוד השלישי של הפלמ"ח (120 איש), בפיקודו של יצחק חוכמן.

נקבע כי שלושה כוחות ישתתפו בפעולה: כוח רתק והטעייה בפיקודו של

דודו צ'רקסקי. מתוך אתר הפלמ"ח

יזהר ערמוני. מתוך אתר הפלמ"ח

מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב

האלוף הראשון בצה"ל

אלון ליווה את מרכוס במהלך סיורו הראשון לאחת ממפקדות הפלמ"ח בגליל. הם מצאו שם נערים מותשי קרבות, לבושים בגדים בלויים, משתעלים ורפי ידיים, ללא מזון, ללא שינה, ללא הפוגה מן הקרב או מן המתת.

הלוחמים נאספו באולם. מרכוס ביקש לדבר ואמר להם:

"אני מבין מה עומד מולכם, אני רואה כיצד אתם לבושים, אני שומע אתכם משתעלים. דיווחו לי על המתקפה המוצלחת שלכם בסאסא, הקשבתי לשאלותיכם ולתשובות שקיבלתם. כל זה הביא אותי למסקנה שזהו אחד הצבאות הטובים שראיתי בעולם. אני בטוח שעם אנשים כמוכם הניצחון הוא בהישג ידנו."

לדבריו של "מיקי" הייתה השפעה עצומה. הוא דיבר על תוכניות ואמר כי כל שאנו זקוקים לו הוא זמן להתארגן. "זה היה מסוג הדברים שרצינו לשמוע, דבריו רוממו את רוחנו כמו כספית לזהטת", סיפר אחד מלוחמי הפלמ"ח.

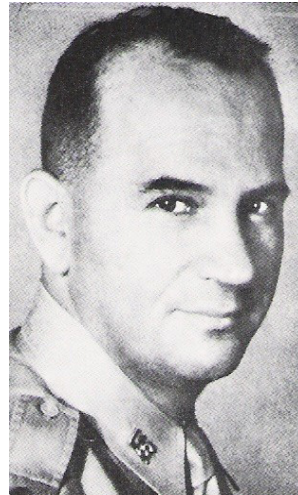
אחד ממפקדי הפלמ"ח בנגב הודה: "מיקי לימד אותנו דבר או שניים על אומץ לב. הוא לימד אותנו שאין אדם שאינו מפחד. כולם מפחדים והאמיץ הוא זה שלא מראה זאת. הוא הציב לפנינו דוגמה אישית ושמר על שליטה וקור רוח תחת אש."

עם נפילת הרובע היהודי מונה מרכוס למפקד חזית ירושלים. זרותו הייתה אחד הגורמים למינויו, שכן היה נטול שיקולים אישיים והיה צורך במפקד כזה לחזית רגישה שכזו. הוא גם לא היה שייך לאחת הקבוצות בוויכוח הקבוע בצה"ל של אותם ימים, שנסוב סביב השאלה האם על הצבא לפעול בשיטות של הצבא הבריטי או ברוח האלתור הפלמ"חניקית. לרגל מינויו זה הוענקה לו דרגת אלוף, והוא היה הראשון בצה"ל שאך זה נולד והיה בשלבי התארגנות ראשוניים כצבא סדיר לקבלה.

באותם הימים הדרך היחידה שחיברה את ירושלים עם המדינה החדשה נמצאה תחת התקפות בלתי פוסקות והייתה משותקת. לכן נסללה דרך חלופית דרך גבעות טרשים חשופות ובוגדניות. מרכוס היה ממובילי פרויקט זה. דרך זו נקראה "דרך בורמה".

ב-11 ביוני 1948 שהה מרכוס במפקדתו סמוך לכפר אבו גוש. עקב חששו מתקיפה של הלגיון הירדני הורה מרכוס להגביר את הערנות והשמירה. הוא עצמו התעורר באמצע הלילה ויצא לבדוק את השומרים. ההנחיה שלו הייתה לפתוח באש על כל אדם שינסה להיכנס למחנה ללא הסיסמה שנקבעה. היה זה לילה ערפילי. אחד השומרים שהבחין בדמות המסתובבת ולא זיהה את מרכוס, ירה בו בשוגג והרג אותו.

בן גוריון כתב במברק לאלמנתו של מרכוס: "...הוא היה איש יקר לכל הסובבים אותו כאדם וכמפקד ושמו הלך לפניו בכל דרגי הצבא. הכול העריצו את אומץ ליבו, את האינטואיציה הצבאית שלו, את התפישה המהירה, את המסירות ללא גבול ואת הרעות הספונטנית והאנושית שהקרין."

דוד דניאל מרכוס, אשר נודע גם בשם מיקי סטון, היה האלוף הראשון בצה"ל. הוא היה יהודי אמריקאי, אשר במלחמת העולם השנייה שירת כקולונל בצבא ארצות הברית והגיע לארץ ישראל במלחמת העצמאות כאחד מאנשי מח"ל (מתנדבי חוץ לארץ), כדי לתרום מניסיונו הצבאי לצה"ל ולסייע בהתארגנות ובלחימה.

בשנת 1947, לאחר ההצבעה באו"ם ופרוץ מלחמת העצמאות, הבינו ראשי ה"הגנה" כי יש צורך בבדיקה מקיפה של מצב כוחותינו וארגונם מחדש. עד לתקופה זו פעלה ה"הגנה" כארגון מחתרתי תחת שלטון זר,

ואנשיה לחמו בקבוצות בסדר גודל של בודדים או עשרות. חסרו לארגון אנשים בעלי רקע וניסיון צבאי רחב, שכן אפילו יוצאי הבריגדה היהודית בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה לא קודמו לדרגות קצונה בכירות יותר ממיג'ור (רב סרן). לשם כך שלח דוד בן גוריון את שלמה שמיר לארצות הברית, במטרה לגייס קצינים אמריקאים בכירים שיסייעו לארגון ה"הגנה" להפוך לצבא סדיר ומאורגן ולסייע במלחמה. כשהגיע שמיר לארצות הברית הוא קיבל המלצה לפנות למרכוס שהכיר קציני צבא אמריקנים רבים. שמיר הגיע עם רשימה ושמות נוספים, אך איש מהקצינים לא ניאות לבוא לארץ. לאחר מלחמת העולם הם היו עייפים, לא רצו לעזוב את הקריירות שלהם ודחו את שמיר בתואנות שונות. היחיד שהסכים לבוא היה דניאל מרכוס.

ב-30 בינואר 1948, פחות מחודש לאחר שנוצר הקשר הראשוני עימו, נטש מרכוס את כל עיסוקיו ויצא עם שמיר לארץ. כשנשאל לסיבת הגעתו ארצה ענה, "העורקים הללו, דמו של אברהם זורם בהם", ובפעם אחרת ענה, "עליך להושיט יד לאחריך בקרב."

כדי לעורר את חשדם של הבריטים וכדי לא לחשוף את זהותו אימץ לעצמו זהות בדויה - מיכאל (מיקי) סטון (הוא בחר בכינוי זה כשמו של אחיו הבוגר שאותו העריך מאוד).

מרכוס התחיל ללמוד את השטח ולסייר ברחבי הארץ כדי לבדוק את מצב הכוחות וארגונם. בחודש מרס הגיש דוח מפורט לדוד בן גוריון ובו מסקנות מסיורו. בין השאר כתב כי "בפלמ"ח יש חומר אנושי מצוין, נועז, אבל רוב מפקדיהם יודעים לפעול רק במסגרות בגודל של כיתה או מחלקה."

למפקדי ה"הגנה" והפלמ"ח היו ספקות רבים לגבי מרכוס: בהיותו קצין זר שהגיע מן הצבא העשיר והחזק בעולם, כיצד יוכל להבין את הליקויים, את ההכשרה החסרה של לוחמי המחותרת השחוקים ואת המחסור בנשק? כיצד יוכל אדם זר להבין את מאפייניו של האויב, את התנאים המיוחדים של הארץ ואת הפוליטיקה שלה?

חששות אלה התבדו תוך זמן קצר. יגאל אלון מפקד הפלמ"ח העניק למרכוס את סמל הפלמ"ח, ואילו מרכוס כינה את אלון "איגל" (נשר באנגלית), הדומה לשמו העברי - יגאל.

מוזיאון האצ"ל

אחוות לוחמים במחתרת

ישראל פיינרמן נולד בתל אביב בשנת 1923. בגיל 15 הצטרף לארגון ה"הגנה" ולאחר מכן התנדב לפלמ"ח. במלחמת העולם השנייה התנדב לצבא הבריטי, לרגימנט הארץ ישראלי. הבריטים ניסו להבליע את ייחודו היהודי של הרגימנט ולכן קבעו שבסמל הרגימנט, השם בעברית יהיה "פלשתינה (א"י)". חיילי הרגימנט סירבו לענווד את הסמל אך נעתרו להוראתה של הנהגת היישוב לחדול מן ההתנגדות. רק כ-70 חיילים, רובם אנשי בית"ר והאצ"ל, לא חדלו מסירובם והם נשפטו לשלושה חודשי מאסר. פיינרמן היה ביניהם. כששב ארצה הצטרף לאצ"ל. את הידע שרכש בצבא הבריטי בהפעלת מקלע הברן דאג להנחיל למפקדים באצ"ל.

סיפור נפילתו של בילו מתחיל במבצע שקדם לפריצה למשטרת רמת גן. בדצמבר 1945 הוא השתתף בפשיטה שביצע האצ"ל על המחנה הצבאי הבריטי ששכן סמוך לגני התערוכה (יריד המזרח) שליד נמל תל אביב. לאצ"ל היה מידע שבבסיס יש כמות גדולה של תת-מקלעים מסוג טומיגן, נשק אמריקני שהיה עדיף על הסטן הבריטי. לוחמי האצ"ל חתכו את גדרות הבסיס, חדרו לתוכו, כיתרו את הבניין המרכזי ושוב חיילים בריטים ששהו בבניין.

כוח שני המשיך לעבר המחסנים, שם נפתחה עליו אש. בקרב שהתפתח נהרג חייל בריטי. שישה לוחמי האצ"ל, ובהם בילו, נפצעו. לאכזבת הפושטים התברר כי המחסנים ריקים. כוח נוסף שהגיע בסירות דרך הירקון פינה את הלוחמים והפצועים דרך הנחל. הסירות הגיעו עד לאתר "שבע טחנות" סמוך לרמת גן, שם כבר המתינו כלי רכב שפינו את הלוחמים. הלוחם דב שטרנגלז ("אבנר") מת מפצעיו. באותו לילה תקף האצ"ל גם את משרדי הבולשת הבריטית בירושלים ופוצץ את הבניין. בפיצוץ נהרגו 3 שוטרים בריטים ו-4 חיילים דרום אפריקאים.

באפריל 1946 חדרו לוחמי האצ"ל למשטרת רמת גן במטרה להחרים כלי נשק. בילו, שעדיין לא החלים לגמרי מפציעתו, ביקש להשתתף בפעולה. הוא מונה לפקד על צוות שמנה שלושה לוחמים, שתפקידם היה לבצע התקפת ההסתה על תחנת הרכבת בתל אביב (התחנה שכנה ברחוב הרכבת שליד בית הדר).

חצי האי ירקוני. הבסיס הצבאי ממוקם בצד ימין למטה, סמוך לירקון.

אחוות לוחמים היא הקשר העמוק שנוצר בקרב לוחמים וחושל בימים ארוכים של אימונים מפרכים, ולנוכח הסכנות המשותפות האורבות בשדה הקרב. אחוות הלוחמים משקפת את הנאמנות והערבות ההדדית שנדרשות מהלוחמים בשדה הקרב. זוהי אחווה בין אנשים שאינם בני משפחה או בני זוג. מושג הרעות, כפי שנטבע למשל בשירו הידוע של חיים גורי, הוא אחד ההסברים לכך שחיילים מסכנים ואף מקריבים את חייהם למען חבר לנשק. על פי הגדרת צה"ל את מושג הרעות, "החייל יפעל מתוך אחווה ומסירות לחבריו לשירות ויחלץ תמיד לעזרתם כשהם זקוקים לו או תלויים בו, חרף כל סכנה וקושי, עד כדי חירוף הנפש".

האצ"ל ולח"י היו ארגוני מחתרת. חבר מחתרת שיצא לפעולה הכיר את שאר הלוחמים בכינויים בלבד, וזה גם כל מה שחבריו ידעו עליו. אנשים נקראו לפעולה ממקומות שונים בארץ ולאחר הפעולה חזרו איש איש למקום מושבו, כשרוב הסיכויים היו שבפעולה הבאה יפגשו אנשים אחרים וגם אותם הם יכירו רק בכינויים. בתנאים כאלה קשה מאוד לפתח יחסי רעות וקשה לקיים אחוות לוחמים. האם לוחם האצ"ל יכול היה לסמוך על לוחם אחר שאינו מכירו כלל, שיוסכן את חייו ויזחל תחת אש לחלץ אותו?

כאשר בוחנים את פעולות האצ"ל, ובעיקר את הסיכון שהלוחמים נטלו על עצמם, מגלים שהייתה אחוות לוחמים אבל הייתה זו אחוות לוחמים שונה, שנגזרה ממחויבות לחבר במחתרת, מהרעיון המשותף ומהמטרה המשותפת. כזו הייתה אחוות הלוחמים במחתרת. הרעות שנרקמה במחתרת שררה גם בשדה הקרב. היו מקרים רבים שבהם סיכנו לוחמי האצ"ל את חייהם למען הצלת לוחם אחר. אחד מהמקרים האלו התרחש באפריל 1946, כשלוחמי האצ"ל חדרו לתחנת המשטרה הבריטית ברמת גן במטרה להחרים נשק. בקרב זה נהרגו שלושה מלוחמי הארגון ולוחם נוסף, דב גרונר, נלכד ולאחר שנשפט הועלה לגרדום. שניים מההרוגים, יצחק בילו וישראל פיינרמן נהרגו כשהגנו בגופם על חבריהם.

יצחק בילו פילו נולד בסלונקי שביוון בשנת 1926. בגיל תשע עלה לארץ עם הוריו ושנה לאחר מכן הצטרף לתנועת הנוער בית"ר. משם הדרך לאצ"ל הייתה קצרה. במלחמת העולם השנייה נענה אביו שמעון לקריאתו של ז'בוטינסקי והצטרף לצבא הבריטי, לחיל החפרים. בשנת 1942 נלחם שמעון בארץ הולדתו, יוון, ושם נפל בשבי הגרמנים. מאוחר יותר באותה שנה הצליחה קבוצת שבויים לברוח מן השבי ושמעון בתוכה. קיימות שתי גרסאות על מותו. על פי הראשונה, נורה שמעון ונהרג בעת ניסיון הבריחה מהשבי. השנייה אומרת שאחרי הבריחה הוא חזר ליחידתו ונהרג בפעולה בכרתים. שמעון הוכרז כנעדר ויצחק, שהיה בן 14 בלבד, היה למפרנס המשפחה.

ספגה אש כבדה. למרות האש שהונחתה עליו המשיך פיינרמן לחפות על חבריו, אפשר להם להעביר את המשאית לרחוב צדדי שם הם לא היו חשופים לאש, עד שנפגע בבטנו ונהרג.

תגבורת בריטית ממשטרת פתח תקווה עקפה את החסימה, הגיעה מול התחנה ופתחה באש. במהלך הנסיגה נהרג יעקב זלוטניק. הבריטים לכדו את דב גרונר, שנפצע קשה בלסתו. שאר הלוחמים, חלקם פצועים, הצליחו להגיע למשאית. הנהג שהיה פצוע בלחיו ובזרועו הצליח להביא את המשאית לפרדס בין רמת גן לרמת יצחק והנשק הוסתר זמנית בשני בורות שהוכנו מראש.

הבריטים לא הצליחו לתפוס את הנשק ואת מבצעי ההתקפה, פרט לדב גרונר שנידון למוות והועלה לגרדום בכלא עכו באפריל 1947. לאחר הקמת המדינה הוקמה מול המשטרה אנדרטה לזכרם של דב גרונר ושאר עולי הגרדום, בתכנונה של האומנית חנה אורלוף. האנדרטה מציגה את "גור אריה יהודה" הקטן נאבק ב"אריה הבריטי" הגדול. שמותיהם של בילו, פיינרמן וזלוטניק מונצחים על האנדרטה. עיריית תל אביב-יפו הציבה לוח זיכרון ללוחם האצ"ל יצחק בילו ברחוב הרכבת, ליד בית המכס של תחנת הרכבת הישנה.

פיינרמן לא הכיר את הלוחמים שהשתתפו איתו במבצע. הוא אפילו לא השתתף בתדריך שקדם לפעולה. החוליה שלו קיבלה תדריך נפרד והגיעה לעמדה מאזור צפון רמת גן. כל זה לא מנע בעדו מלהקריב את חייו בניסיון למנוע פגיעה בחבריו לנשק.

כמו ברוב פעולות האצ"ל, גם חברי החוליה של בילו נפגשו לראשונה לתדריך קצר רק כחצי שעה לפני תחילת הפעולה. זה לא מנע מבילו להקריב את חייו במטרה להציל את חיי שאר הלוחמים.

היו מקרים נוספים שבהם סיכנו אנשי האצ"ל את חייהם כדי להציל לוחמים אחרים שלא היה ביניהם כל קשר חברתי או היכרות מוקדמת. זו הייתה אחוות לוחמים מסוג אחר, שהתאימה לאופיים של אנשי המחתרת. זו הייתה אחווה שנולדה מתוך אמונה שאדם צריך להילחם ואף להקריב את חייו עבור הרעיון. מתוך האמונה הזו נולדה האחריות ההדדית בין לוחם ללוחם.

הצוות השתלט על צריף העץ של השומר הערבי בתחנה והורה לו להתרחק מהמקום. השומר ברח מהצריף ומיהר להזעיק את המשטרה. הלוחמים שפכו גריקנים של דלק על קירות הצריף. בילו הצית את רימון התבערה שבידיו ופקד על הצוות לצאת מהצריף. עקב הפגיעה הקודמת נשמת הרימון מידיו. הצריף עמד להתפוצץ בכל רגע כאשר הלוחמים עדיין בתוכו. בילו לא היסס. הוא זינק על הרימון ונשכב עליו. הצוות אך הספיק לצאת מהצריף שעה שנשמע פיצוץ אדיר. שני הלוחמים הועפו מההדף אך לא נפצעו. הם חזרו למבנה הבוער והחלו לחפש את בילו בתוך שרידי הצריף, אך הוא לא נמצא. בינתיים הגיעו כוחות משטרה למקום ושני הלוחמים נאלצו להימלט.

התברר שכתוצאה מהפיצוץ עף בילו אל מחוץ לצריף. הוא נפצע קשה בבטנו ונכווה בכל חלקי גופו. קצין בריטי רכן מעליו ושאל אותו לשמו. בילו ירק בפניו וניסה להרים את ידו ולסטור לקצין. הוא פונה לבית החולים וכעבור שעתיים נפטר.

באותה שעה השתתף פיינרמן בהתקפה על משטרת רמת גן. בהתקפה השתתפו 40 לוחמים שהתחלקו לארבע קבוצות: שתי קבוצות חסמו את רחוב ז'בוטינסקי משני צדדיו במטרה למנוע בעד כוחות בריטיים להגיע למשטרה המותקפת, קבוצת "סבלים" בפיקודו של דב גרונר שתפקידה היה להעמיס את הנשק על משאית וקבוצת פריצה בפיקודו של יעקב זלוטניק.

המתקפה ברמת גן החלה כאשר שתי קבוצות החסימה סגרו את דרך ז'בוטינסקי בצומת ביאליק ליד קולנוע רמה ובצומת רבי עקיבא. צוות הרתק, מצויד במקלע ברוך, בפיקודו של פיינרמן עלה על גג הבית בן שתי קומות שמול תחנת המשטרה. התחנה הייתה מצודה מסוג טיגרט, ובחלקו המזרחי של המבנה התנשא מגדל שמירה ובו עמדת מקלע. העמדה הזו חלשה על הגג שעליו התמקם פיינרמן, אך בשלב זה לא הייתה מאוישת.

חוליית הפורצים הגיעה לתחנה במשאית שנראתה כמשאית צבאית בריטית. חלק מהלוחמים התחפשו לחיילים בריטים וחלק לאסירים ערבים שנעצרו כביכול על גנבה ממחנה תל ליטווינסקי (תל השומר). ברגע שהחיילים ואסיריהם הוכנסו לתחנה, שלפו הלוחמים אקדחים וכלאו את הבריטים בתא המעצר. קבוצת הסבלים הגיעה לתחנה והחלה בהעברת הנשק למשאית.

הפעולה השתבשה כאשר האלחוטן היהודי במשטרה, שחשב כי מדובר בהתקפה של ערבים, הזעיק בקשר סיוע מתחנות משטרה בסביבה. בניסיון לעצור אותו נאלצו הלוחמים להשתמש בנשק. היריות הזעיקו שוטרים ששהו בקומה השנייה. בדרך כלל לא היו שוטרים בניין אמורים להיות חמושים, אך השוטרים הללו חזרו מסיוור ועדיין לא הפקידו את הנשק שלהם בנשקיהם. הם תפסו עמדות במרפסת הקומה השנייה ופתחו באש על המשאית ועל קבוצת הסבלים.

פיינרמן חיפה עליהם ושיתק את אש הבריטים. לקראת סיום ההעמסה חלה החמרה במצב. שוטרים בריטים הצליחו לעלות למגדל השמירה והחלו להפעיל את מקלע הברוך. העמדה של פיינרמן, שהייתה בנחיתות,

מוזיאון האצ"ל בתש"ח

ע"ש עמיחי פאגלין (ג'ידי')

חובשות תחת אש - סיפורן של אלה איזבוצקי ושושנה ג'מיל

חולים לאומית סדרות להכשרת פלוגת נשים לצורכי הגשת עזרה ראשונה. בתום הסדרה נערכו בחינות בפיקוח פרופ' מקס מרקוס. על ארגון המערך הרפואי הייתה מופקדת רעיה ליברמן, שהייתה יד ימינו של פעמוני.

במהלך קרבות מלחמת העצמאות נחתם הסדר בין נציגי ה"הגנה" לנציגי האצ"ל לשיתוף פעולה בין הארגונים, ובמסגרתו פנתה ה"הגנה" אל נציגי האצ"ל בבקשה שהארגון יתקיף את רמלה כדי למשוך את כוחות האויב ולהקל על הקרבות הכבדים שהתחוללו בחזית לטרון. מפקדת האצ"ל נענתה לבקשה וב-16 במאי 1948 החלה ההתקפה על העיר הערבית.

מפקד הכוח היה עמיחי פאגלין (ג'ידי'), קצין המבצעים של האצ"ל. הקרבות נמשכו שבועות, עד כניסתה לתוקף של הפוגה הראשונה ב-11 ביוני 1948.

האויב הערבי שניצב מול כוחות האצ"ל מנה מאות לוחמים בלתי סדירים של צבא "הג'יהאד הקדוש" שעליו פיקד חסן סלאמה, מנהיג הכנופיות הערביות באזור המרכז וסגנו של עבד אל-קאדר אל-חוסייני. סלאמה וחייליו התמקמו בבניין גדול מידות ששימש בית ספר לקצינים בריטים, ומיד עם עזיבתם הפך למפקדתו.

לאצ"ל כמעט לא היה נשק נ"ט (נגד טנקים) ובהמשך הקרבות התגלה מחסור זה כקריטי. כבר ביום הראשון יצאה מחלקה של האצ"ל למערב העיר רמלה, אך היא נתגלתה וספגה אש תופת. עשרים הרוגים מנה הארגון בקרב זה, והמחלקה נאלצה לסגת.

בין הנופלים הייתה גם אלה איזבוצקי (סגנית "צפרירה"), שנהרגה בעודה מטפלת באחד הפצועים ביום הראשון לקרבות, ז' באייר תש"ח (16 במאי 1948).

"לפני צאתה לתפקידה האחרון ברמלה ערכה ביקור חטוף בבית והרגיעה את הוריה, ואף ברגיעה האחרונים בתחנת מגן דוד אדום בראשון לציון, התאוששה, ניסתה לחייך, וכמצטדקת אמרה להוריה: אין דבר... לכל כדור... כתובת הוא יכול... להגיע... גם הביתה..."¹.

חברתה שושנה ג'מיל (סגנית "שולמית"), פעלה אף היא כחובשת בקווים הקדמיים של שדה הקרב ברמלה. היא חילצה פצועים רבים תחת אש וחבשה את פצעיהם. "אולם באחד הימים לא שבה מן החזית ונחשבה כנעדרת. כל החיפושים אחריה עלו בתוהו. רק כעבור ארבע שנים נאספו עצמותיה, וביום י"א באייר תשי"ב (6 במאי 1952) הובאה שושנה למנוחת עולמים בקבר אחים בקריית שאול".

בקרב על רמלה לא עלה בידי האצ"ל להכריע את המערכה והוא איבד 51 מאנשיו, בהם שתי לוחמות: אלה ושושנה. העיר רמלה נכבשה מאוחר יותר בידי צה"ל בחודש יולי 1948 במסגרת מבצע "דני".

שושנה ג'מיל מתוך אתר יזכור

אלה איזבוצקי (באדיבות מכון ד'בוטניסקי)

אלה ושושנה, לשתיהן סיפור חיים דומה. כילדות בנות שש הן עלו ארצה עם משפחותיהן. אלה מביאליסטוק שבפולין ושושנה ממחוז שעיב שבתמן. בהיותן נערות הצטרפו שתיהן לשורות הארגון הצבאי הלאומי, הוסמכו בקורס חובשות והשתתפו במערכה על יפו במלחמת העצמאות. גם את מותן מצאו שתיהן באותו שדה קרב - שדה הקרב העקוב מדם בחזית רמלה.

אלה נולדה בשנת 1926. עם עלייתה ארצה השתקעה המשפחה בנס ציונה, שם למדה אלה והשתלמה בחקלאות במשק הפועלות. בתקופת עבודתה במחנה הצבאי הבריטי של חיל האוויר המלכותי בעקיר (תל נוף), הצטרפה אלה לאצ"ל וסיפקה לארגון ידיעות ומסמכים הקשורים במחנה. מידע זה היה לעזר רב בחדירה הנועזת שביצע ה"ח"ק (חיל הקרב של האצ"ל) לתל נוף ביום 28 בינואר 1946. שמה המחתרתי היה "צפרירה" ובשנת 1946 השתתפה בקורס "סגנים" (מפקדים) ברמת גן. להוריה, שלא ידעו דבר על פעילותה בארגון, סיפרה כי היא נוסעת לקיבוץ. רק כעבור זמן נתגלה להם סודה. עם פרוץ מלחמת העצמאות עברה קורס חובשות.

שושנה נולדה בשנת 1929. עם עלייתה ארצה בשנת 1935 השתקעה המשפחה בראשון לציון. כנערה נאלצה שושנה לסייע בפרנסת המשפחה. בבקרים עבדה בבית אריזה ועם סיום עבודתה בפרדס מיהרה לבית ספר ערב כדי להשלים את השכלתה. לאחר שעברה המשפחה לנתניה המשיכה לעבוד וללמוד, אך אז חל מפנה בחייה - היא הצטרפה לאצ"ל. כינויה המחתרתי היה "שולמית". תחילה עסקה בהדבקת כרוזים ולמדה להשתמש בנשק, אולם עד מהרה התמסרה למקצוע החובשות.

שתיהן, אלה ושושנה, עברו הכשרה להגשת עזרה ראשונה במסגרת הארגון.

ד"ר יוסף פעמוני, מראשוני האצ"ל, מי שהפעיל את ביה"ס למפקדים ולמדריכים של בית"ר בתל אביב ובהמשך היה ממייסדי קופת חולים לאומית (1933), עמד בראש המערך הרפואי של הארגון. קורסי עזרה ראשונה במחתרת נערכו בחצר הפנימית של סניף קופת חולים לאומית, ברחוב גרונברג 23 בתל אביב. שם ערכו רופאים ואחיות של קופת

תפקידן של החובשות במחנת הרמלה היה קשה ומסוכן. הן היו חלק בלתי נפרד מהמערך הלוחם ולעיתים הקריבו את חייהן כדי לטפל בפצועים בשדה הקרב.

שושנה ואלה היו חובשות מן המעלה הראשונה, צעירות חדורות נחישות היו בנופלן - אלה בת 22 ושושנה בת 19 שנים בלבד. זכרן נצח!

כתבה: יעל הלוי

¹ זכרם נצח - ספר יזכור לגיבורי הארגון הצבאי הלאומי, הוצאת של"ח, מחלקת ההנצחה, תל אביב תשי"ט - 1959, עמ' 147

הוריה של אלה על קברה (באדיבות מכון דבובינסקי)

אות המערכה על רמלה (באדיבות מכון דבובינסקי)

מהמתרת לשחקים - סיפורו של בנימין כהנא

הטייס בנימין כהנא מנע ממטוסי האויב להשמיד טור משוריין תוך גילוי עוז רוח, אומץ לב ומעשה גבורה בלתי רגיל

ז'בוטינסקי שלח מברק מפרז אל "כובשי הרקיע"

ביום שישי 21 באפריל 1939 נערך מסדר סיום קורס הטיס של האצ"ל בבית הנתיבות לוד (היום: טרמינל 1 - נתב"ג) תחת הכיסוי של בית הספר לטיס "שירות א"י לתעופה" (Palestine Flying Services), ובמעמד הנציב העליון סר הרולד מקמייקל. כן השתתפו באותו מעמד הרבנים הראשיים של תל אביב, ראשי ערים ומושבות, נציגי ציבור, חברי האגודה הימית "זבולון" וכן חברי תנועות הנוער של הצופים, בית"ר ומכבי צעיר. זאב ז'בוטינסקי שיגר ממקום שהותו בפרז מברק ברכה ל"כובשי הרקיע" ובו נתן ביטוי לאמונתו כי "בשמיים, בארץ ועל פני הימים ישלוט נוער ישראל". מפקד הקורס היה אברהם שכטרמן, לימים סגן ראש עיריית תל אביב-יפו וסגן יו"ר הכנסת. מסיימי מחזור א' של קורס הטיס היו: יצחק בלנק, יצחק ברש, אברהם יוספי, אליעזר יצחק ובנימין כהנא שזכה לרישיון טיס מס' 6. ⁶ במהלך הטקס החגיגי נערכה טיסת ראווה. את המטוס הטיס מדרך הקורס אדי לייבוץ. "היה זה הקורס הראשון שהסתיים בארץ ישראל מעולם". ⁷ מכל בוגרי קורס הטיס של האצ"ל רק כהנא השתלב מאוחר יותר בחיל האוויר.

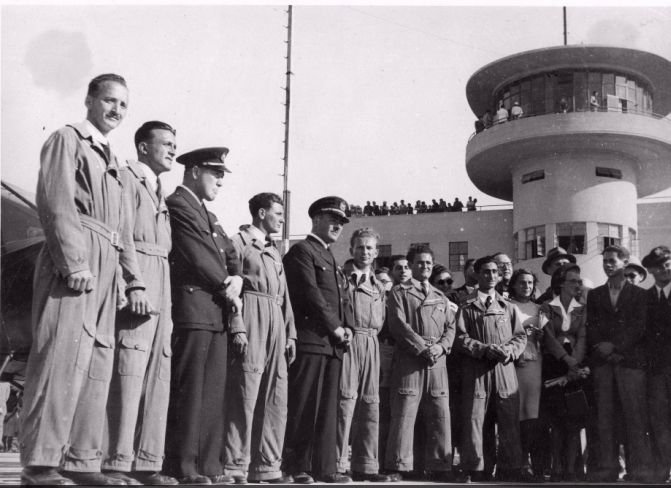
ביום השני למלחמת סיני ("מבצע קדש"), 30 באוקטובר 1956, שימש סרן בנימין כהנא טייס קישור בחיל האוויר ומתפקידו היה לשמור על הקשר עם יחידת סיור אשר ביצעה משימה בעומק של 12 ק"מ בשטח המצרי בסיני. יחידה זו נועדה לסייע לכוח צה"ל אשר יצא לכבוש את משטרת כונתילה. במהלך ביצוע משימתו הבחין בשני מטוסי מיג 15 של האויב.¹ הוא ידע כי הטור המשוריין הצה"לי שנע על זחל"מים וכלי רכב חשוף להתקפת אותם מטוסים מצריים, לכן לא היסס והטיס את מטוס הסיור שלו מדגם פייפר 22 לכיוונם ואף נכנס עימם לקרב התחמקות שארך כחמש-עשרה דקות. במהלך העימות האווירי נאלץ אחד המטוסים של האויב לנטוש את המרדף אחריו והואיל ואזל הדלק במכליו, ואילו המטוס האחר פגע ב"פייפר" והפילו. סרן כהנא נהרג. יחד עימו נהרג סייר האוויר רב"ט דוד כהן. "במעשה גבורה זה הטיס את מטוסי האויב ממטרתם ומנע בעדם לבצע את משימתם העיקרית".² על מעשה הגבורה שלו הוענק לו לאחר מותו צל"ש הרמטכ"ל. העיטור הוענק לבני משפחתו בערב יום העצמאות תשי"ז. בחודש ניסן תשל"ג (אפריל 1973) הומר "צל"ש הרמטכ"ל" ב"עיטור העוז" ועליו חתם רב-אלוף דוד אלעזר, ראש המטה הכללי. בשנת 2011 הועלה בנימין כהנא לדרגת רב-סרן. כהנא נולד ביפו ב-1 באדר תרע"א (6 במרס 1911) והיה מראשוני בית"ר בארץ ישראל, חבר האצ"ל ומחלוצי התעופה העברית. הוא למד בבית הספר החקלאי מקווה ישראל, בבית הספר התיכוני למסחר ובבית הספר התיכון הטכני "מונטיפיורי" בתל אביב. עוד מנעוריו חלם להמריא למרומים. הוא החל בדאייה, זכה בפרסים ואף החזיק באחד השיאים הארצי-ישראליים בדאייה למרחק. בד בבד התאמן בשבירת שיאים ברכיבה על אופנוע. הוא השתתף בתחרויות רבות ואף זכה במקום ראשון במרוץ אופנועים בחולות ראשון לציון. "בשנת 1934 הוכתר כאחד מרוכבי האופנוע הטובים ביותר בארץ".³ ב-19 ביוני באותה שנה היה בקבוצת האופנועים שיצאה לביקור בסניפי בית"ר באירופה. המטרה הייתה להביא את בשורת ארץ ישראל לבני הנוער היהודי בגולה. תשעה היו במשלחת. הם יצאו לדרכם במסע מתוקשר מכיכר מגן דוד בתל אביב, דרך מועדון טרומפלדור ברחוב הכרמל 84 (לימים "מצודת זאב" ובהמשך: "בית ז'בוטינסקי" ברח' המלך גורג' 38 ושבנו ממקום מוזיאון האצ"ל של יחידת המוזיאונים שנחנך ביולי 1991). הם המשיכו בנסיעה לכיוון ירושלים ואז דרך מדבר סיני למצרים, יוון, איטליה, שווייץ, צרפת, בלגיה והולנד ומשם דרך הים לפולין, כדי שלא לעבור דרך גרמניה. בכל מקום שאליו הגיעו הם זכו לקבלת פנים חמה מצד הנוער הביתי"רי המקומי ומוסדות יהודיים שונים. אולם מסע זה היה רצוף ייסורים, תלאות הדרך וחיסרון כספי. בפרז זכו לקבלת פנים בחצר 'שלטון בית"ר' על ידי ראש בית"ר זאב ז'בוטינסקי. לאחר ארבעה חודשים (21 באוקטובר 1934) חזרו האופנועים ארצה. הם הגיעו לנמל חיפה ומשם רכבו על אופנועיהם לירושלים ובהמשך לתל אביב. ברחבת בית העירייה ערך להם מזכיר העירייה יהודה נדיבי קבלת פנים חגיגית. לכהנא היה מסע זה מעין התנסות אישית בתנאי הדרך הקשים, בהתמצאות בדרכי אירופה ובהכרת השינוי לרעה שאותה חוותה היבשת בעקבות עליית הנאצים לשלטון בגרמניה. כחבר האצ"ל הוא שותף בכמה פעולות תגובה נגד הטרור הערבי בזמן מאורעות הדמים של שנת תרצ"ו (1936). כמו כן שירת כנוטר (1937) במשטרת היישובים העבריים. אולם הטיס ועולם התעופה היו אהבת חייו. כהנא פעל רבות במסגרת "הקלוב הארצי-ישראלי לתעופה" ועסק בעיקר בדאייה. באפריל 1938, במחנה הדאייה בכפר ילדים שלמרגלות גבעת המורה, הגיע לגובה 1,250 מטר מעל נקודת הזינוק. הטיסה נעשתה בדאון מדגם "צייקה".⁵

הטייס בנימין כהנא בטקס סיום קורס הטיס של ביה"ס "שירות א"י לתעופה", בית הנתיבות לוד (נתב"ג - טרמינל 1), 21 באפריל 1939 (באדיבות ארכיון ז'בוטינסקי)

האופונענים של בית"ר מארץ ישראל עם זאב דבוטניסקי בפריז, 1934.
בנימין כהנא יושב לימינו של דבוטניסקי (באדיבות ארכיון דבוטניסקי)

טקס סיום קורס הטיס של חברי בית"ר ואצ"ל במסווה של בית הספר לטיס
"שירות א"י לתעופה". בנימין כהנא עומד ראשון מימין בשורת הטייסים עם סרבלי
הטיסה. בית הנתבות בלוד (היום: נתב"ג - טרמינל 1), ב' באייר תרצ"ט - 21
באפריל 1939 (באדיבות ארכיון דבוטניסקי)

מראשוני חיל האוויר הישראלי

סמוך לפרוץ מלחמת העולם השנייה רכש האצ"ל אווירון בן חמישה מושבים מתוצרת פולין. כהנא נשלח להביאו משם (אוגוסט 1939). אך פרוץ המלחמה, פלישת צבאות גרמניה לפולין ב-1 בספטמבר 1939 ונפילת פולין סיכלו את הבאתו ארצה. בחודשים שלאחר מכן היה ראשון למתנדבים לחיל המשלוח הארצישראלי בימי מלחמת העולם השנייה. שנתיים מאוחר יותר (1941) הביא ממצרים מטוס זלין 12 שנרכש בכספי תרומות. כהנא הטיס אותו מקהיר (אל-מזה) ללוד.

שם הוא פורק והוחזק במרתף "מצודת זאב" ובשנת 1943, כאשר מפקד קורס הטיס של האצ"ל אינג' שכטרמן מונה לנהל את מפעל האשלג בים המלח בסדום, נלקח המטוס לשם, לאחר שלבקשתו הוכשר במקום מנחת מטוסים. מנחת זה הוא שהציל את מפעל האשלג בסדום מכניעה ללגיון הערבי במלחמת העצמאות. באמצעותו יכלה סדום לקבל עזרה וציוד ולהחזיק מעמד.⁸

סמוך להקמת המדינה התגייס לשירות האוויר (5 באפריל 1948) וצורף לטייסת א' בשדה דב. עם הקמת המדינה והקמת חיל האוויר הוא התגייס כטייס בחיל האוויר הישראלי, צורף לגף 35 בעקרון והטיס מטוסי נורסמן בטיסות הספקה לסדום ולמקומות אחרים.⁹ בתחילת שנת 1956 קבע כהנא את ביתו באילת, מקום שאותו ראה לראשונה ב-1951 ונקשר אליו בעבותות אהבה. ביום ז' בשבט תשי"ח (28 בינואר 1958) הובא ארונו למנוחת עולמים בטקס צבאי מלא בבית הקברות הצבאי באילת. משמר כבוד ירה שלושה מטחי כבוד לזכרו. הטייס בנימין כהנא, הנשר שצנח בקרב אווירי נגד מטוסי אויב, הותר מורשת קרב של אחוות לוחמים לדורות של מפקדים וחילים.

¹ העיתונות דיווחה על קרב אווירי של מטוס הסיוור הזעיר של חיל האוויר הישראלי מסוג "פייפר" מול ארבעה מטוסי סילון של חיל האוויר המצרי מדגם "מיג 15". [בן 41

45 - יק] היה סרן בנימין כהנא ביום שהופל עם הפייפר שלו על ידי 4 מיגים מצריים שלחמו בו למעלה מ-15 דקות (יומן **חרות**, 16 במאי 1957)

² מתוך: אתר "**זכור את כולם**", משרד הביטחון 2010

³ מתוך: **יזכור** - אתר ההנצחה הממלכתי לחללי מערכות ישראל. נערך על-ידי משרד הביטחון

⁴ ההנהגה העולמית של תנועת בית"ר

⁵ זכרונות בנימין ממחנה האימונים הראשון לדאייה, ביטאון "**התעופה**", 8 ביוני 1956

⁶ במחזור ב' (5 באוגוסט 1939) של טייסים חברי בית"ר והאצ"ל היו: פנחס הררי, יריב מבורך, ישראל נצחן, אליהו עמיקם, אברהם שבדרון, חיים שבתאי; ⁷ קיסטר,

נאמנים לדגל של הארגון הצבאי הלאומי בארץ ישראל, הוצאת ברית חיילי האצ"ל, תל אביב

תשע"ז - 2016, עמ' 26

⁷ מתוך: "**יזכור**" - אתר ההנצחה הממלכתי לחללי מערכות ישראל. נערך על-ידי משרד הביטחון

⁸ אברהם שכטרמן, הנשר שצנח, (חרות, יום שישי, 4 בינואר 1957, עמ' 3)

⁹ אתר מרקיע שחקים - היסטוריה תעופתית בישראל, טיסתו האחרונה של בנימין כהנא, נכתב ע"י אבינעם מיסינקוב

מוזיאון לח"י

ע"ש אברהם שטרן ("איר")

ממחלוקות למחלקות - חטיבה 8 במלחמת העצמאות

עכשיו יש לנו אויב משותף ורק בו אנחנו נלחמים! השתררה דממה. למזל כולנו המסר נקלט מיד בשני הצדדים. וחשבתי שהנה אפשר גם אחרת. צבא אינו יכול להילחם ללא אחוות לוחמים. למרות ההשלמה היה חשש שבגדוד 89 לא תהיה אחווה כזאת. אבל התבדינו לטובה, אם אפשר לומר כך. אפילו הייתה ידידות. לחמנו יחד וסילקנו את הלגיון הערבי מכל קו הגבעות שממזרח ליהוד ועד לוד ורמלה, והסרנו את הסכנה שרבעה על תל אביב ושדה התעופה היחיד שהיה לנו בלוד. בהפוגה התאמנו יחד בשדות שנטשו. לבקשתו של דב אימנתי את פלוגתו באימוני שדה שמטבע צורת לחימתם במחתרת לא היו בקיאים בה, וכן בשיטות הלחימה על זחל"מים ולאחר הירידה מהם. דב, יורם ואני יצאנו יחד בזמן ההפוגה בין הקרבות לצלוף באקדחים על עמודי החשמל השוממים בפאתי בן שמן. מחליפים דעות וגם מתווכחים תוך כדי צליפה... והמשכנו כולנו להילחם ביחד בקרבות בית גוברין ועיראק סואידן, בסדרת הקרבות במבצע 'אסף' שבו גירשנו את המצרים מהנגב המערבי ולבסוף סילקנו אותם סופית מהארץ, במערכה על עוג'ה אל חפיר היא ניצנה. דב וכמה מפקדיו נפלו בעוג'ה וביניהם גם חברי צבי קסלר. אבל נותרו לי ידידים של קבע מאז אותם הימים וכמעט עד היום - יורם החבלן ורעייתו רינה החובשת הקרבית. העבר המחתרתי המנוגד של שלושתנו לא הפריע לנו לפתח ידידות אמיצה ולהחזיק בה במשך עשרות שנים.

(מתוך עדותו של נפתלי ארבל על חטיבה 8 בכנס ה"אירים" שקיימה העמותה להנצחת מורשת לח"י ב-2017)

כתבה: קרן רוה

חטיבה 8, החטיבה המשורינית של צה"ל, הוקמה במחצית השנייה של חודש מאי 1948. החטיבה מנתה שלושה גדודים: גדוד טנקים 82, גדוד מרגמות 88 וגדוד פשיטה 89 שכונה גם גדוד "קומנדו". מפקד החטיבה היה יצחק שדה, "הזקן", ממייסדי הפלמ"ח ומפקדו הראשון.

גדוד 89 שיועד למשימות מיוחדות הורכב מחברי ה"הגנה" והפלמ"ח לשעבר, אנשי מח"ל (מתנדבים יהודים ולא יהודים מחוץ לארץ), יוצאי הצבא הבריטי, לוחמי שריון ממלחמת העולם השנייה ומאות מלוחמי האצ"ל ולח"י שהשתלבו בצה"ל עם עלייתם מהמחתרת.

כיצד מתנהל גדוד ובו לוחמים בעלי השקפות עולם ודעות מנוגדות כל כך? איך התקבלו לוחמי לח"י בחטיבה שבראשה פלמ"חניק ובה אנשי ה"הגנה"? על כך מספר נפתלי ארבל, לוחם פלמ"ח שמונה למ"פ בגדוד 89:

תדרוך לפני קרב, חטיבה 8 (באדיבות אתר העמותה להנצחת מורשת לח"י)

"לא כל מפקדי החטיבות בצה"ל רצו לקבל את אנשי לח"י. חלק מהמפקדים היו עדיין ברוחם בשנים שקדמו למלחמה כאשר אנשי לח"י והאצ"ל כונו 'פורשים'. יצחק שדה היה בעל תפישת עולם רחבה יותר. הוא פתח את זרועותיו וקיבל את אנשי לח"י לחטיבתו החדשה ברצון. לגדוד 89 הגיעה פלוגה שלמה של אנשי לח"י לשעבר על מפקדיה. מפקדה היה יעקב גרנק שנודע בכינויו דב הבלונדיני. לסמג"ד מונה יעקב (ישקה) אליאב, לקצין החבלה הגדודי מונה יעקב 'יורם' אהרוני, וכן היו לנו ארבע חובשות קרביות - כולן מלח"י.

"בתל אביב שלפני המלחמה עמדה לרשות מטה ה'הגנה' פלוגה מיוחדת שעיקר עיסוקה היה למנוע את פעילותם של הפורשים. כעת הגיעה אלינו מחלקה מאותה פלוגה וצורפה לפלוגתי. ערב אחד נפגשו אנשי לח"י עם אנשי הפלוגה המיוחדת פנים אל פנים. הפגישה הייתה טעונה מאוד. כאילו אלה וגם אלה באו לעשות כאן את חשבונות העבר. התחוללה מהומה וגם מהלומות. ואז התייצב יורם שהיה באותו ערב לא רק בקומתו הגבוהה משכמו ומעלה וקרא בקול גדול: 'השתגעתם?'

מוזיאון אסירי המחטרות ירושלים

"סיפור לאור ירח"

ובמכתב אחר ג'וני ממשיך ומתאר חוויה דומה, "במסיבה קטנה וצנועה נפרדנו מהחולדאים [אסירי ה"הגנה" מקיבוץ חולדה], אך מסיבה כזאת - זמן רב לא תישכח מליבי. בין כותלי הסוהר ישבנו 24 איש ליד שולחנות ערוכים, יין וכל טוב, וכרגיל שירה, נאומים, עיתון היתולי וכו'. אך בעצם המסיבה התחילה לאחר שהשוטר כיבה את האור. המיטות הנוגעות אחת בשנייה שימשו לנו כעין דשא, שכבנו כשעינינו מופנות לירח העולה והנשקף מבעד לחלון המסורג. ותיקי הסוהר שבינינו הרבו לספר זיכרונות על ימים שעברו בין החומות האלה, ולאחר שעות של מעשיות וחוויות התחלנו לשיר. יש בינינו אחד ששר באופן יוצא מן הכלל, ואנחנו שוכבים כשפנינו למעלה, מופנות אל הירח המבצבץ בין סורגי הברזל, ושירתו עולה ובוקעת ופורצת ועוברת בין סורגי ברזל אלה, ואתה חש בשירתו את הגעגועים והכמיהה לחופש, את השאיפה והגעגועים לימים שהירח ירחף מעליך ויבצבץ - לא מבין החומות, ולא מבין סורגי הברזל."²

ממכתבו של ג'וני מצטיירת יכולת להמיר מצב פיזי של כליאה לחוויה נפשית של שחרור וחופש, אחוות לוחמים בבית הכלא בשאיפה משותפת לעולם שבחוץ, לחופש ולדרור.

בחודש פברואר 1945 נתפסה כיתת לוחמי פלמ"ח בשעת אימונים בנשק סמוך לקיבוץ בית הערבה, ליד ים המלח. הם נעצרו בידי המשטרה הבריטית בגין פעילות אסורה - החזקה ואימונים בנשק - ובהמשך נשפטו ונידונו ל-5 עד 7 שנות מאסר. מפקד הכיתה גדעון פלאי, ג'וני כפי שכינו אותו חבריו, בן קיבוץ קריית ענבים, נדון ל-7 שנות מאסר.

ג'וני היה אחד מהאסירים הבולטים בכלא המרכזי בירושלים בכלל ובקרב אסירי ה"הגנה" בפרט, הן בגלל מעשיו ופעולותיו הן בגלל אישיותו המרשימה, המלבבת והמקובלת על כל האסירים.

חברו לפלמ"ח, אברהם סביר (סטשבסקי), שנתפס ביחד איתו ושהה לצידו בבית הכלא, מתאר אותו כך: "הוא היה מפקד אהוב ונערץ בצד היותו אידיאלוג ורציני בהגשמת המטרות שהציב לעצמו, היה גדעון גם איש רעים, ספורטאי נלהב ומוכשר, צעיר רגיש ומתבונן היודע להבחין בפרטים ולהיות משועשע מהם, ובעיקר - מופת ודוגמא לחבריו ולפקודיו."

דוד לזין, איש פלמ"ח נוסף שנתפס ונכלא עם ג'וני, מתאר אותו כך: "כל דבר שהוא החליט לעשות הוא עשה אותו בצורה המושלמת ביותר. כמובן, שדרש גם מאיתנו תמיד את המקסימום, כמו שהוא היה תמיד ראשון והכי טוב בכל הדברים, כמו שהיה נהוג אז בפלמ"ח, המנהיג היה תמיד בראש. הוא תמיד היה בראש."

דוד לזין ואברהם סביר (בתמונה) ביקרו במוזיאון לפני כשנה, סיפרו על תקופת מעצרם והעלו את זכרו של ג'וני חברם ומפקדם.

ג'וני וחבריו שהו בחדר 23 ששימש שנים רבות כתא המאסר של אנשי ה"הגנה". בחדר זה אנו בוחרים לספר על אירוע צנוע אך נוגע ללב הפותח צוהר להווי האסירים ולתחושותיהם. ג'וני תיאר את אותו אירוע במכתב להוריו:

"סידרו לנו שם מיטות כפולות מברזל, ככה שישנו בשתי קומות. אבל זה לא כל כך הפריע לנו. מה שהפריע יותר זה שלא ראינו את אור היום. סליחה, לא ראינו כוכבים בשמיים. את אור היום כן ראינו, כיוון שהיו לנו הפסקות. היה לנו טיול במשך היום, פעם או פעמיים לחצי שעה או לשלוש רבעי שעה. אבל אף פעם לא יכולנו לראות את השמיים בלילה, לראות כוכבים, לראות ירח. אדם לא יודע כמה זה חסר כשזה תמיד ישנו. כאשר זה איננו, זה חסר מאד. עובדה שהיום אני עוד חושב על זה וזוכר כמה שהיה חסר. הצטערתי שלא יכולתי לראות את הירח והכוכבים."¹

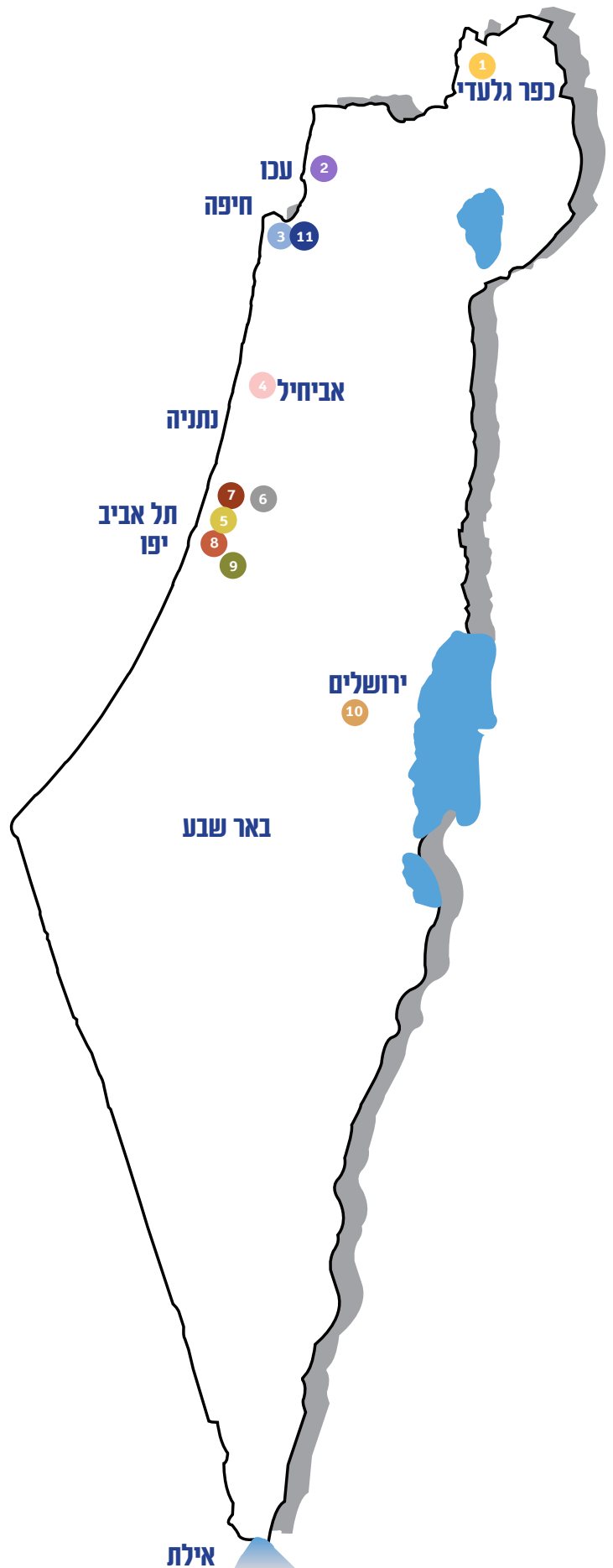
בתמונה: חדר 23 והחלון שדרכו שאפו לראות את הירח

² ה"זמר" הוא ישראל ויינברג (כרמון), מאסירי גבעת ברנר. "אסיר ושמו ג'וני", מכתב מ-3 באפריל 1945, שם, עמ' 15

¹ "אסיר ושמו ג'וני", קובץ מכתבים, הוצאה פנימית, מוזיאון אסירי המחטרות - ירושלים עמ' 5

מפת המוזיאונים

- 1 מוזיאון בית "השומר"
- 2 מוזיאון אסירי המחתרות עכו
- 3 מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
- 4 מוזיאון בית הגדודים
- 5 מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
- 6 מוזיאון הפלמ"ח
- 7 מוזיאון האצ"ל
- 8 מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי')
- 9 מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן (יאיר')
- 10 מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים
- 11 מוזיאונע

בימי משבר הקורונה פעילות המוזיאונים בהתאם להנחיות "התו הסגול".

אנו מזמינים אתכם לבקר ולהתעדכן באתר האינטרנט: www.museums.mod.gov.il

מוזיאון הפלמ"ח

- כתובת: חיים לבנון 10, רמת אביב, ת"א.
- טלפון מחלקת הזמנות: 03-5459800
- Waze: בית הפלמח, חיים לבנון 10, תל - אביב - יפו.
- דוא"ל מחלקת הזמנות: palmach_reservation@mod.gov.il
- פתוח ראשון - שישי. שבת: סגור.
- הביקור במוזיאון בתיאום בלבד.

מוזיאון בית "השומר"

- כתובת: קיבוץ כפר- גלעדי. טלפון: 04-6941565.
- Waze: מוזיאון בית השומר, כפר גלעדי.
- דוא"ל: hashomer_museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 50 איש. שבת: סגור.

מוזיאון האצ"ל

- כתובת: המלך ג'ורג' 38, תל - אביב.
- טלפון: 03-5253307 / 03-5284001
- Waze: מוזיאון האצ"ל, המלך ג'ורג' 38, תל אביב - יפו
- דוא"ל: Etzel_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון-חמישי: 8:00 - 16:00. שישי-שבת: סגור.

מוזיאון אסירי המחתרות - עכו

- כתובת: רחוב ההגנה 10, עכו העתיקה.
- טלפון: 04-9911375
- Waze: מוזיאון אסירי המחתרות, עכו
- דוא"ל: Hdakko_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי)

- כתובת: נחום גולדמן 2, גן צ'ארלס קלור, טיילת תל אביב - יפו.
- טלפון: 03-5177180 / 03-5172044
- Waze: חניון בית האצ"ל
- דוא"ל: etzel48_museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30. שישי - שבת: סגור.

מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן

- כתובת: רחוב אלנבי 204, חיפה.
- טלפון: 072-2798030
- Waze: ההגנה 65, חיפה.
- דוא"ל: haapala.mus@gmail.com
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 10:00 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן ("איר")

- כתובת: אברהם שטרן 8, שכונת פלורנטין, תל - אביב.
- טלפון: 03-6820288 / 03-6837582
- Waze: מוזיאון בית יאיר אברהם שטרן, אברהם שטרן 8, תל אביב - יפו
- דוא"ל: Lehi_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00, שעות ערב ימי 1 בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור.

מוזיאון בית הגדודים

- כתובת: רחוב בן גוריון, מושב אביחיל.
- טלפון: 09-8822212, 09-8629240
- Waze: בית הגדודים, מושב אביחיל
- דוא"ל: Hagdudim_Museum@mod.gov.il
hagdudim.museum@gmail.com
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:30 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון אסירי המחתרות - ירושלים

- כתובת: משעול הגבורה 1, מגרש הרוסים, ירושלים.
- טלפון: 02-6233167 / 02-6233166
- מספר הפקס 02-6250651
- Waze: עיריית ירושלים, חניון ספרא (חניון בתשלום)
- דוא"ל: Hamachtarot_Jerusalem@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 9:00 - 17:00, שעות ערב ימי 1 בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור.

מוזיאון "ההגנה" ע"ש אליהו גולומב

- כתובת: שדרות רוטשילד 23, תל - אביב.
- טלפון: 03-5600809 / 03-5608624
- דוא"ל: Hagana_Museum@mod.gov.il
- Waze: רוטשילד 23 תל - אביב
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00. שישי - שבת: סגור.

משרד הביטחון - אגף משפחות, הנצחה ומורשת
יחידת המורשת והמוזיאונים